

w tej serii:

HIMALAJE:

Shisha Pangma Mountains (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Porong Ri, Shisha Pangma), wyd.1999.

Cho Oyu Himal (w jęz.niemieckim): **Zeszyt 1** (Khumbu La, Nangpai Gosum,Kyajo Ri), wyd.1988. **Zeszyt 2** (Cho Oyu, Ngozumpa Kang, Gyachung Kang), wyd.1988.

Pumori-Taboche Himal (w jęz.niemieckim): **Zeszyt 1** (Nup La, Gyubanare Kang, Lobuche, Kangchung, Pointed Pk.), wyd.1988. **Zeszyt 2** (Jobo Lhaptshan,Taboche, Pumori, Khumbutse), wyd.1988.

Mount Everest Massiv (w jęz.niemieckim): **Zeszyt 1** (Mt Everest, Changtse), wyd.1985. **Zeszyt 2** (South Col, Lhotse, Nuptse), wyd.1988. **Zeszyt 3** (Imja Tse, Pokalde, Shartse, Cho Polu, Pethangtse), wyd.1988.

Kharta Himal (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Lhakpa Peak, Kartse, Karma Changri,Lungma La), wyd.1999. **Zeszyt 2** (Khartaphu, Dongfang Peak, Kellas Rock Peak, Kharta Changri), wyd.1999.

Ama Dablam & Hinku Himal (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Twin Ice Pk,Veguco, Ama Dablam), wyd.1993. **Zeszyt 2** (Hinku Ri, Kang Taiga, Tramserku), wyd.1994. **Zeszyt 3** (Kyashar, Kusum Kangguru, Mera, Naulekh), wyd.1994.

Chamlang-Baruntse Himal (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Baruntse, Peak 4), wyd.1993. **Zeszyt 2** (Hunku Chuli, Chamlang, Peak5, Chhoyang Himal), wyd.1993.

Makalu Himal (w jęz.niemieckim): **Zeszyt 1** (Chago,Kangchungtse,Chomo Lönzö), wyd.1988. **Zeszyt 2** (Makalu La,Makalu,Yaupa,Peak 5,Popti La), wyd.1988.

Ohmi Kangri Himal (w jęz.polskim): (Ohmi Kangri, Nupchu, Sharphu), wyd.1997.

Jongsang Himal (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Lashar, Drohmo, Jongsang Peak), wyd.1994. **Zeszyt 2** (Langpo, Pathibara, Kirat Chuli, Nepal Peak, North Zemu Range), wyd.1995.

Kangchenjunga Himal (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Nepal Gap, Gimmigela Chuli, Sugarloaf, Taple Shikhar, Kangchenjunga), wyd.1987. **Zeszyt 2** (Kangchenjunga c.d., Kangbachen, Ramthang, Anidesh Chuli, Merra), wyd.1988. **Zeszyt 3** (Kumbhakarna, Khabur, Tso Kang, Boktoh, Mirgin La), wyd.1988.

Siniolchu Himal (w jęz.polskim): (Simvu, Siniolchu, Lama Anden), wyd. 1996.

Singalila Range (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Kabru,Kabru Dome,Forked Peak,Gocha La), wyd.1995. **Zeszyt 2** (Pandim, Jopuno, Narsing, Tendong), wyd. 1995. **Zeszyt 3** (Rathong Peak, Kokthang, Kangla Kang, Deura Danda), wyd. 1995.

Chorten Nyima Range (w jęz.polskim): (Honak Peaks, Chorten Nyima, Chomo Yumno), wyd.1998.

KARAKORUM:

Western Baltoro Mustagh (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (West Mustagh Pass, Paiju Group,Uli Biaho), wyd.1988. **Zeszyt 2** (Sarpog Laggio Pass,Trango Group), wyd.1989. **Zeszyt 3** (Lobsang Group, East Mustagh Pass, Mustagh Tower), wyd.1989. **Zeszyt 4** (Savoia Group, Chongtar Group), wyd.1989.

Northern Baltoro Mustagh (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (K2), wyd.1989. **Zeszyt 2** (Angel, Skyang Kangri, Durbin Group, Kharut Ridge), wyd.1989.

Eastern Baltoro Mustagh (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Broad Peak), wyd.1989. **Zeszyt 2** (Gasherbrum IV,V,VI, Nakpo Peaks), wyd.1990. **Zeszyt 3** (Gasherbrum III,II,I, Sia Kangri), wyd.1990.

ANDY:

Cordillera Huayhuash (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Paria,Ninashanca,Rondoy), wyd.1990. **Zeszyt 2** (Jirishanca,Jirishanca Chico,Cadena Queropalca,Yerupaja Chico), wyd.1991. **Zeszyt 3** (Yerupaja,Seria,Rosario,Rasac), wyd.1991. **Zeszyt 4** (Tsacra,Ancocancha,Raju Collota,Cadenas Occidentales), wyd.1991. **Zeszyt 5** (Siula, Sarapo, Jurau, Cad.Yalgoy,Trapeccio), wyd.1992. **Zeszyt 6** (Puscanturpa, Cuyocraju, Rascacielo, Pariauccro, Yanacaico, Huachash), wyd.1992. Atlas map z indeksami, wyd.1993.

POLSKA:

Góra Zborów (w jęz.polskim): **Zeszyt 1** (Część zachodnia), wyd.1986. **Zeszyt 2** (Część wschodnia), wyd.1986.

Wkrótce!! Shisha Pangma Mountains (w jęz.polskim): **Zeszyt 2**.

Proszę wszystkich o przysyłanie sprostowań, uzupełnień i uwag do powyższych przewodników. Proszę również o materiały do dalszych zeszytów tej serii.

J. Kielkowski, Potsdamer Str.45, 40599 Düsseldorf

SHISHA PANGMA MOUNTAINS

1

PRZEWODNIK ALPINISTYCZNY

Jan Kielkowski

SHISHA PANGMA MOUNTAINS

monografia alpinistyczna

Zeszyt 1.

Porong Ri – Shisha Pangma

Wydrukowano w nakładzie 30 numerowanych egzemplarzy

Nr

Jk 03
.....

wszelkie prawa zastrzeżone

Düsseldorf 1999

Jan Kielkowski

SHISHA PANGMA MOUNTAINS

monografia alpinistyczna

Zeszyt 1.

Porong Ri – Shisha Pangma

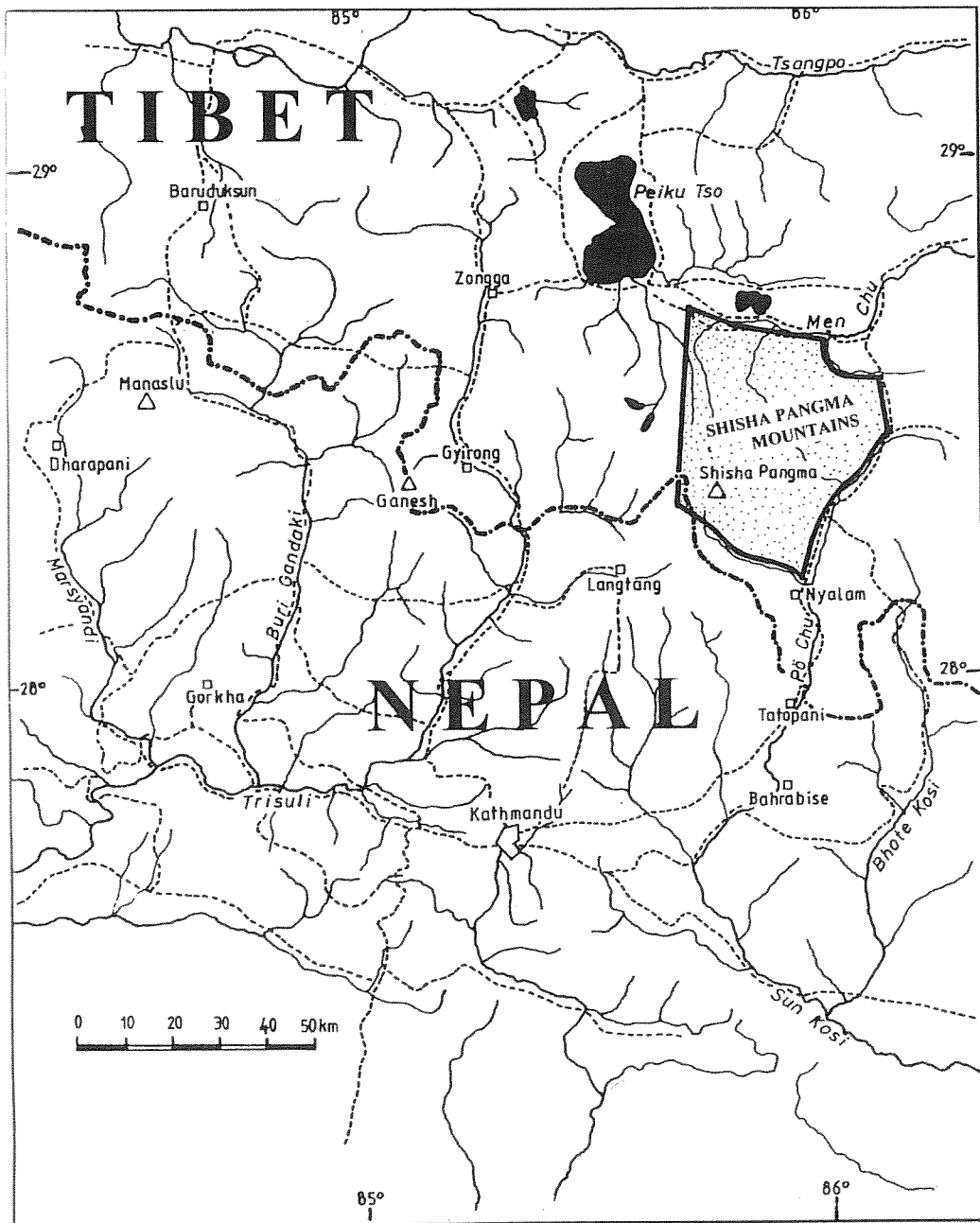
Wydrukowano w nakładzie 30 numerowanych egzemplarzy

Nr

Jk 03

wszelkie prawa zastrzeżone

Düsseldorf 1999

Mapa 1. Shisha Pangma Mountains – położenie.

WPROWADZENIE

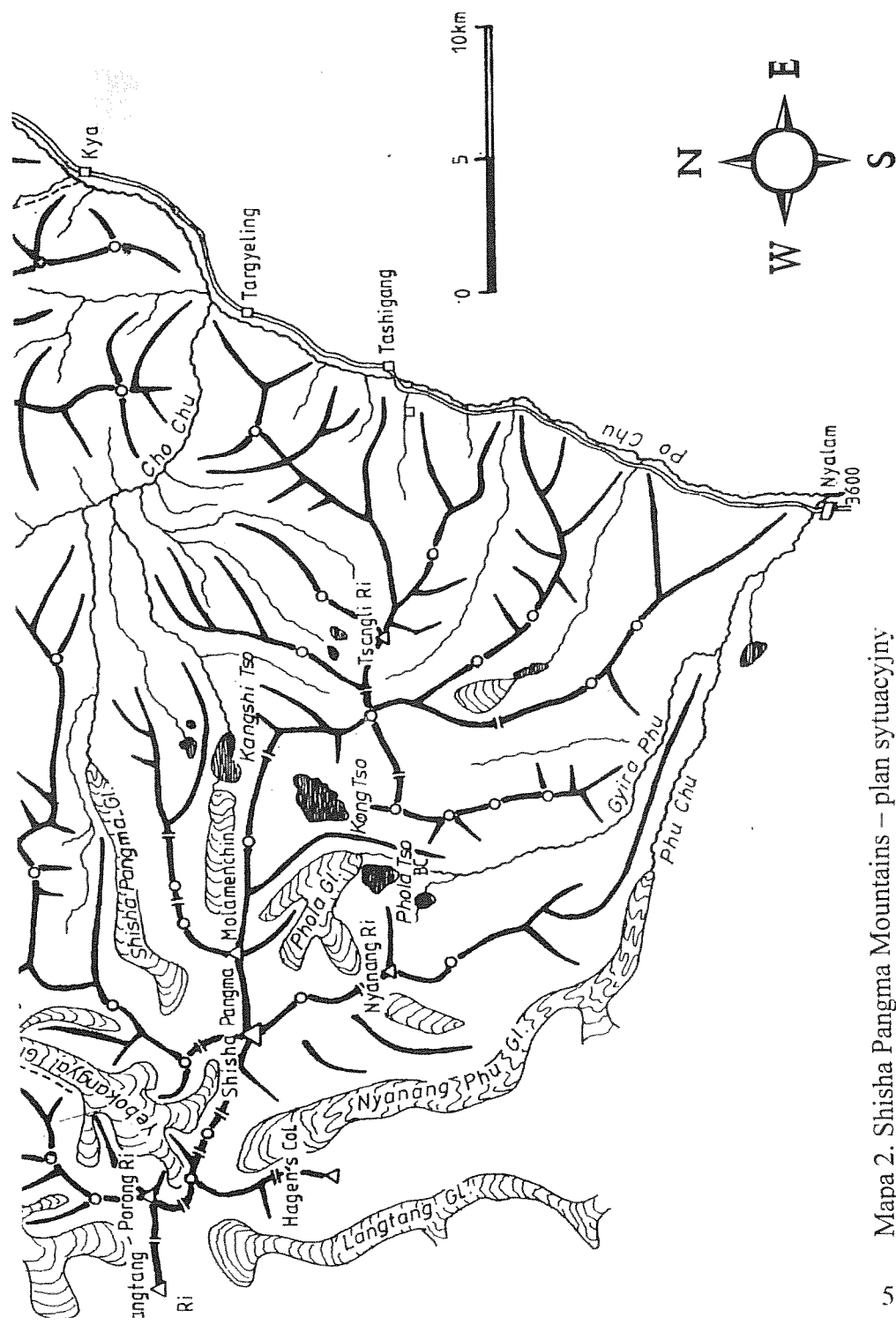
Rejon Shisha Pangmy (mapy 1-2) – trzynastego najwyższego szczytu Ziemi – znajduje się w środkowej części Centralnych Himalajów. Prawie cały położony jest w Tybecie. Jego pd.-zachodnim skrajem, tylko na krótkim odcinku, przebiega granica Nepalsko-Tybetańska. Na płaskowyżu po północnej stronie rejonu położone jest wielkie jezioro Peiku Tso i stąd cały obszar górski na południe od niego, na granicy Tybetu z Nepalem, nazywany jest po północnej stronie Peiku Group lub Pekhüu-Gangri Group. Po stronie południowej rejon Shisha Pangmy zaliczany jest najczęściej do Langtang Himal, z którym jednak niewiele ma wspólnego.

Shisha Pangma wraz z sąsiednimi szczytami tworzy zwartą i silnie wyodrębnioną grupę górską, która wybitnie dominuje ponad szerokim płaskowyżem położonym na północ od niej. W jej zachodnim przedłużeniu wzdłuż granicy Tybetu z Nepalem ciągnie się pasmo Phurephu Himal. Od pd.-zachodniego skraju rejonu odgałęziają się dwa długie – znajdujące się całkowicie w Nepalu – pasma górskie: Langtang Himal i Jugal Himal, między którymi spływa duży lodowiec Langtang Glacier. Na wschód od opisywanego rejonu, za głęboko wciętą doliną Po Chu wznoszą się szczyty Lapche Himal.

Określenie przebiegu głównej grani Himalajów w rejonie Langtang Himal, Jugal Himal i Shisha Pangmy jest trudne. Na linii łączącej najwyższe pasma górskie (Annapurna – Manaslu – Ganesh – Langtang – Jugal – Everest), która umownie wyznacza główną grań, powstaje na wschód od Jugal Himal wielka wyrwa, gdzie szczyty nie osiągają 6000 m. Wysokie masywy Shisha Pangmy i Lapche Kang przesunięte są bardziej na północ i wznoszą się w linii grzbietów biegnących po północnej stronie głównej grani, równoległe do niej.

Główna grań opisywanego tutaj rejonu biegnie wzdłuż tej ostatniej linii, wyznaczając równocześnie dział wodny pomiędzy zlewnią Men Chu, która jest najwyższą odnogą Phung Chu i zarazem Arunu na północy, a zlewniami Trisuli i Sun Kosi na południu. Grań ta ma dość kręty przebieg i na obie strony odchodzą od niej boczne grzbiety. Zaczyna się ona na przełęczy Langtang La (6653) na pd.-zachodzie a kończy na Dopsang La (5050) na pn.-wschodzie. Głównymi szczytami w tej grani są: Porong Ri (7284), Risum (7050), Yebokangyal Ri (7068), Shisha Pangma (8012), Chang Ri (7365) i Kangbu Ri (6207). Inne wybitniejsze szczyty, wznoszące się w bocznych graniach rejonu, to: Molamenchin (7703), Pungpa Ri (7486), Nyanang Ri (7119), Tsangli Ri (6132).

Najwyższe szczyty wznoszące się w południowej części rejonu zbudowane są z prekarbońskich skał metamorficznych: migmatytów, gnejsów, łupków krystalicznych

Mapa 2. Shisha Pangma Mountains — plan sytuacyjny

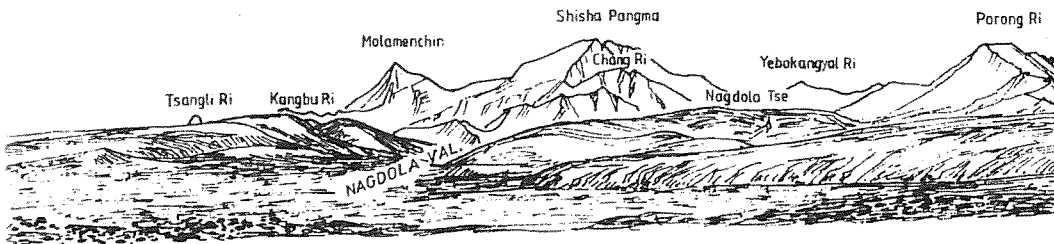
i marmurów. Na nich zalegają słabiej zmetamorfizowane wapień perwo-karbońskie i młodsze (prawdopodobnie plioceniczne) skały osadowe (piaskowce i zlepieńce), z których zbudowane są niższe pagórowate grzbiety w północnej części rejonu. Doliny rejonu wypełniają różnego rodzaju twory lodowcowe.

Niezwykle interesująca jest sytuacja hydrograficzna po północnej stronie rejonu. Otóż potoki Da Chu i Nagdola Chu, wypływające z lodowców Da Glacier i Yebokangyal Glacier, po wypłynięciu na przedgórski płaskowyż częściowo mieszają swe wody, a następnie rozchodzą się i pierwszy z nich płynie dalej na północ do jeziora Peiku Tso, drugi zaś skręca na wschód i zmieniając nazwę na Men Chu, stanowi najwyższe ramię rzeki Arun. Pd-wschodnią granicę opisywanego rejonu wyznacza dolina Po Chu, która jest najwyższym ramieniem doliny wielkiej rzeki Sun Kosi, płynącej na południe przez Nepal do Gangesu. Tą doliną biegnie główna i jedyna droga jezdna łącząca Kathmandu z Lhasą. Południową granicę rejonu wyznacza dolina Phu Chu i Nyanang Phu Glacier oraz najwyższe piętro Langtang Glacier.

Spod głównego masywu schodzą promieniście na wszystkie strony duże lodowce: Da Glacier, Yebokangyal Glacier, Shisha Pangma Glacier, Rechiang Glacier, Phola Glacier, Nyanang Phu Glacier i Langtang Glacier.

Najniższa część opisywanego rejonu znajduje się na jego pd.-wschodnim skraju na wysokości 3600 m, u ujścia Phu Chu do Po Chu. Płaskowyż doliny Men Chu po północnej stronie rejonu nie schodzi poniżej 4600 m. Dolna granica wiecznego śniegu przebiega po południowej stronie na wysokości około 5600 a po północnej na około 5900 m. Dolna granica, do której schodzą lodowce, leży na wysokości około 5000 m po stronie południowej i 5200–5700 m po stronie północnej.

Chociaż górna granica lasów teoretycznie przebiega w sąsiedztwie, na około 3800–4000 m, w całej dolinie Po Chu nie ma lasów ani upraw. Cały rejon wykorzystywany jest tylko jako teren pasterski. Jedyna większa osada rejonu Nyalam (Kuti) leży nad ujściem Phu Chu do Po Chu, w miejscu (3800 m), które w całej szerokiej okolicy uchodzi za oazę zieleni.

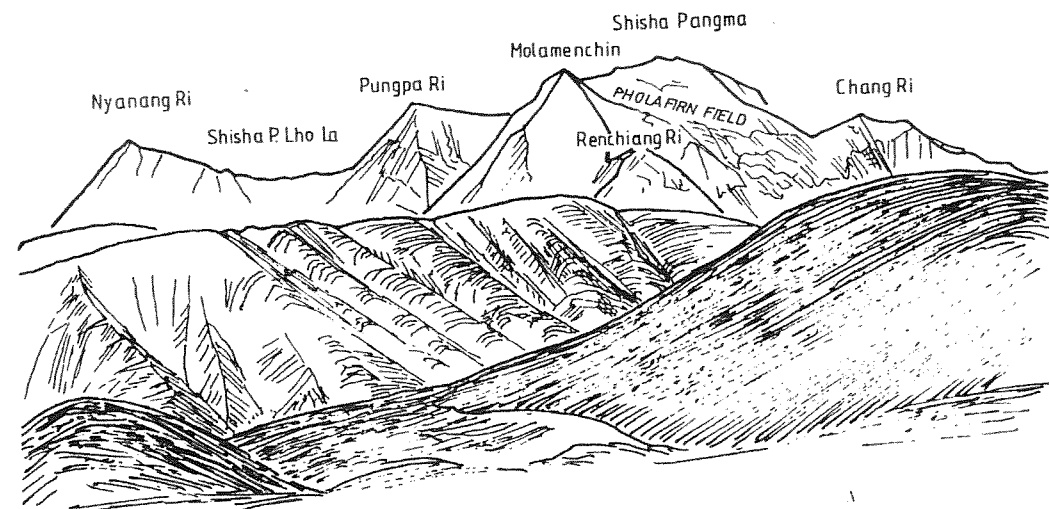

Rys. 1. Masyw Shisha Pangmy od północy.

Południowa część rejonu Shisha Pangmy znajduje się w strefie wpływów klimatu monsunowego. Czasowo, okres monsunu w przybliżeniu odpowiada naszemu latu. W tym czasie występuje utrzymujące się całymi dniami silne zachmurzenie z częstymi opadami śniegu, a w niższych okolicach deszczu. Okresy przedmonsunowy i pomonunowy odpowiadają naszej wiosnie i jesieni. Warunki pogodowe do podejmowania działalności alpinistycznej są wtedy najkorzystniejsze. Zima charakteryzuje się przede wszystkim niskimi temperaturami (do -50°), stosunkowo niewielkimi opadami oraz silnymi, długo utrzymującymi się wiatrami. Wpływy monsunu po północnej stronie grani głównej są nieznaczne i dominuje tutaj klimat suchy, kontynentalny.

EKSPLORACJA

Dolne części dolin tego rejonu zamieszkałe są od dawna przez ludność pochodzenia tybetańskiego, ale tylko nieliczni tubylcy zapuszczają się ze swymi stadami w górne części dolin. Wzdłuż całej doliny Po Chu biegnie stary szlak karawanowy łączący Indie przez Kathmandu z Tybetem i jego stolicą Lhasą. Już w XVII i XVIII wieku podążali tędy misjonarze szukający w tajemniczym Tybecie nowych zadań dla kościoła chrześcijańskiego. W latach siedemdziesiątych naszego stulecia zbudowano na tym szlaku jedyną drogę samochodową łączącą Nepal z Tybetem.

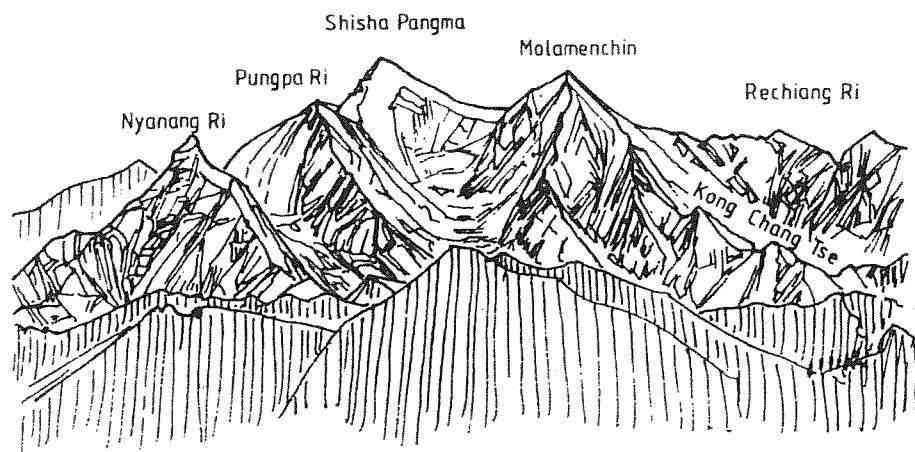
Rys. 2. Masyw Shisha Pangmy od pn.-wschodu.

Alpiniści zjawili się tutaj późno, ponieważ najniższy z ośmiotysięczników – Shisha Pangma – przez dłuższy czas pozostawał na marginesie ich działalności. Popatrzyli nań tylko parę razy w latach 1921 i 1950–1960, ale zainteresowali się nim dopiero, gdy już wszystkie wyższe ośmiotysięczniki zostały zdobyte. Wtedy jednak zdobycie tego szczytu zarezerwowali dla siebie Chińczycy, wykorzystując sytuację, że wznosi się on całkowicie na terenie administrowanym przez nich. Powiodło im się to w 1964 r. Następna po tym wejściu a pierwsza zagraniczna ekspedycja – niemiecka – uzyskała zgodę na zdobywanie szczytu dopiero w 1979 r. Od tego czasu Shisha Pangma, uchodząca za jeden z najłatwiejszych ośmiotysięczników, jest coraz częściej zdobywana i obecnie jest jednym z najpopularniejszych celów wypraw alpinistycznych (zwłaszcza komercyjnych).

W międzyczasie szczyt zdobyto również nowymi drogami: w 1982 Brytyjczycy pd.-zachodnią ścianą; w 1987 Polacy zachodnią granią i Brytyjczycy północną ścianą; w 1989 Słoweńcy, w 1990 zespół polsko-szwajcarski oraz w 1993 Polak K. Wielicki pd.-zachodnią ścianą.

Zostały zdobyte również inne najwyższe szczyty rejonu: w 1981 Molamenchin przez Nowozelandczyków; w 1982 Porong Ri przez Japończyków. i Pungpa Ri przez Brytyjczyków; w 1987 Chang Ri przez Polaków i w 1989 Nyanang Ri przez Słoweńców.

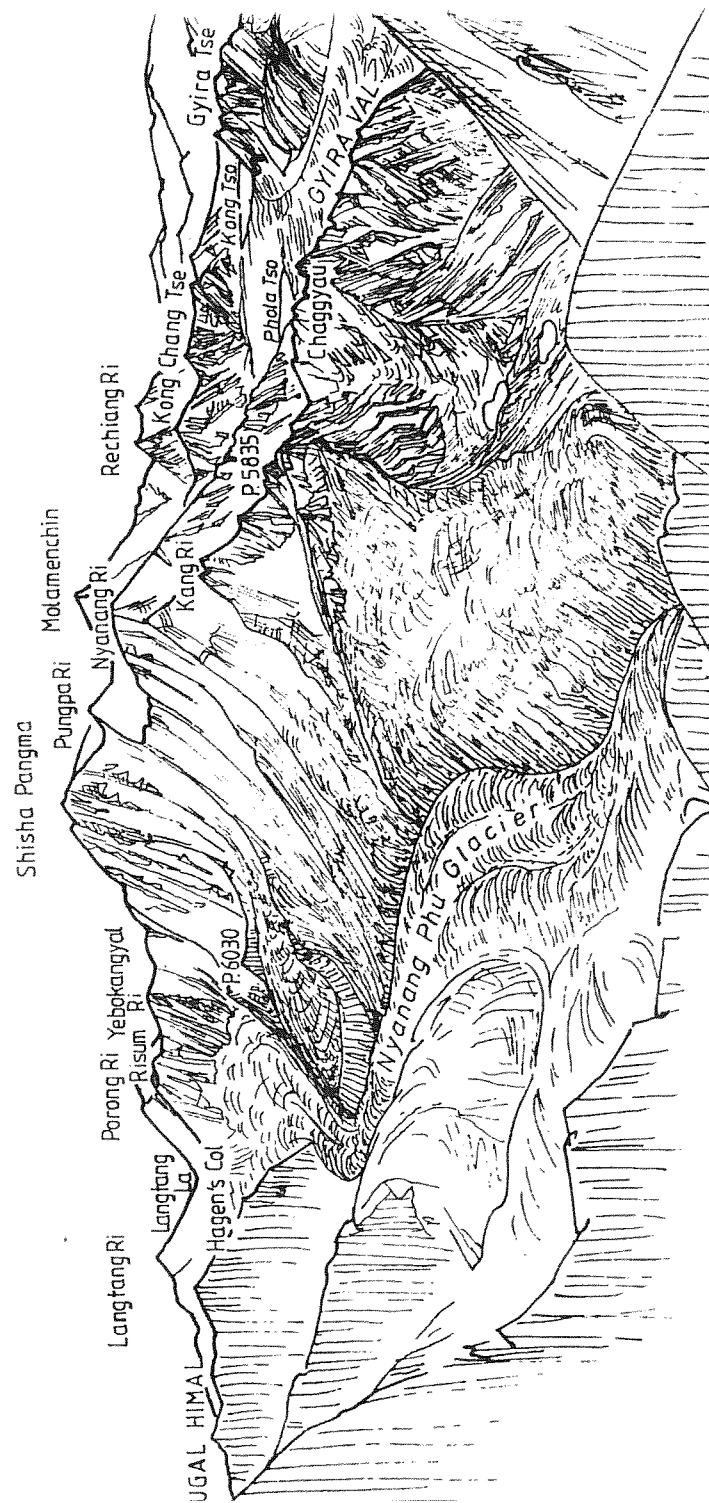
Zamieszczona niżej lista, zawierająca informacje o kierowniku, narodowości i osiągniętych celach, jest próbą zestawienia wszystkich ekspedycji, które działały do tej pory w granicach objętych niniejszym opracowaniem.

Rys.3. Masyw Shisha Pangmy od wschodu.

- 1628 1. Exp. Jezuitów kier. J. Cabral: Nyalam.
- 1631 1. Exp. Jezuitów, kier. J. Cabral: Nyalam.
- 1661 1. Exp. Jezuitów, kier. J. Grueber: Nyalam.
- 1717 1. Exp. Kapucynów, kier.?: Nyalam.
- 1721 1. Exp. Jezuitów, kier. I. Desideri: Nyalam.
- 1791 1. Exp. Gurkhów do Tybetu.
- 1871 1. Brytyjska Exp., kier. H. Ram: Nyalam.
- 1921 1. Brytyjska Exp., kier. C. H. Howard-Bury: Po Chu Valley.
- 1945 1. Austriacka Exp., kier. P. Aufschneider: Southern Paikü Tso Plain.
- 1950 1. Austriacka Exp., kier. P. Aufschneider: Kong Tso.
- 1952 1. Szwajcarska Exp., kier. T. Hagen: Hagen's Col.
- 1954 1. Austriacka Exp., kier. H. Krupar: Nyalam.
- 1960 1. Brytyjska Exp., kier. P. Wallace: Hagen's Col.
- 1962 1. Chińska Exp., kier. ?: Shisha Pangma, rekonesans.
- 1963 1. Chińska Exp., kier. ?: Shisha Pangma do 7160.
- 1964 1. Chińska Exp., kier. Hsu Ching: Shisha Pangma.
2. Japońska Exp., kier. T. Suzuki: Hagen's Col.
- 1979 1. Niemiecka Exp., kier. M. Abelein: Shisha Pangma, rekonesans.
- 1980 1. Niemiecka Exp., kier. M. Abelein: Shisha Pangma.
2. Austriacka Exp., kier. H. Mautner: Shisha Pangma.
- 1981 1. Nowozelandzka Exp., kier. A. Brooke: Molamenchin.
2. Chińsko-Japońska Exp., kier. J. Tabei: Shisha Pangma.
3. Włoska Exp., kier. R. Messner: Shisha Pangma.
4. Amerykańska Exp., kier. G. Roach: Shisha Pangma, próba.
5. Amerykańska Exp., kier. L. Reichardt: Shisha Pangma do 7020.
- 1982 1. Japońska Exp., kier. T. Itoh: Porong Ri.
2. Brytyjska Exp., kier. D. Scott: Shisha Pangma.
3. Japońska Exp., kier. M. Hara: Shisha Pangma.
- 1983 1. Niemiecka Exp., kier. S. Hupfauer: Shisha Pangma.
2. Amerykańska Exp., kier. G. Porzak: Shisha Pangma.
3. Jugosłowiańska Exp., kier. T. Skarja: Kang Ri.
- 1984 1. Amerykańska Exp., kier. J. Murphy: Shisha Pangma.
- 1985 1. Austriacka Exp., kier. M. Schmuck: Shisha Pangma.
2. Szwajcarska Exp., kier. M. Itten: Shisha Pangma.
3. Włoska Exp., kier. R. Moro: Shisha Pangma.
- 1986 1. Międzynarodowa Exp., kier. C. Jaccoux: Shisha Pangma.
2. Włosko-Hiszpańska Exp., kier. A. Re: Shisha Pangma do 7000.
- 1987 1. Brytyjska Exp., kier. H. Day: Shisha Pangma do 7650.
2. Amerykańska Exp., kier. R. D. Dietz: Shisha Pangma, próba.
3. Nowozelandzka Exp., kier. M. Perry: Shisha Pangma.
4. Włoska Exp., kier. B. Tenti: Shisha Pangma.

5. Węgierska Exp., kier. S. Nagy: Shisha Pangma.
6. Międzynarodowa Exp., kier. J. Kukuczka: Shisha Pangma.
7. Międzynarodowa Exp., kier.?: Shisha Pangma.
8. Brytyjska Exp., kier. L. Griffin: Kong Chang Tse II.
- 1988 1. Włoska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
2. Międzynarodowa Exp., kier. G. Härter: Shisha Pangma.
- 1989 1. Jugosławińska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
2. Japońska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
3. Szwajcarska Exp., kier.?: Shisha Pangma, próba.
- 1990 1. Polsko-Szwajcarska Exp. kier. W. Kurtyka: Cho Oyu.
2. Hiszpańska Exp., kier. F. Soria: Shisha Pangma.
3. Niemiecka Exp., kier. R. Tauchnitz: Shisha Pangma Central.
4. Międzynarodowa Exp., kier. B. Brakus: Shisha Pangma.
5. Międzynarodowa Exp., kier. R. Brice: Shisha Pangma Central.
6. Japońska Exp., kier. T. Tobe: Shisha Pangma Central.
7. Włoska Exp., kier. M. Berti: Shisha Pangma do 7200.
8. Szwajcarska Exp., kier. F. Graf: Shisha Pangma do 7600.
9. Francuska Exp., kier. J.-P. Bernard: Shisha Pangma Central.
10. Francuska Exp., kier. P. Lombard: Shisha Pangma Central.
11. Hiszpańska Exp., kier. S. Alvaro: Shisha Pangma Central.
12. Amerykańska Exp., kier. Simonson: Shisha Pangma do 7000.
13. Francuska Exp., kier. M. Batard: Shisha Pangma do 7500.
14. Włoska Exp., kier. F. De Francesco: Shisha Pangma do 7500.
- 1991 1. Niemiecko-Austriacka Exp., kier. G. Härter: Shisha Pangma.
2. Chilijska Exp., kier. M. Purto: Shisha Pangma.
3. Hiszpańska Exp., kier. B. Quetglas: Shisha Pangma do 7400.
4. Belgijska Exp., kier. M. Baruffa: Shisha Pangma Central.
5. Japońska Exp., kier. K. Shimizu: Shisha Pangma do 7900.
6. Tajwańska Exp., kier. Lian Ming-Ben: Shisha Pangma do 7900.
7. Hiszpańska Exp., kier.?: Shisha Pangma do 7200.
8. Hiszpańska Exp., kier. B. Eguskitza: Shisha Pangma do 7200.
9. Japońska Exp., kier.?: Shisha Pangma Central.
10. Koreańska Exp., kier. Oh In-Hwan: Shisha Pangma.
- 1992 1. Hiszpańska Exp., kier.?: Shisha Pangma Central.
2. Japońska Exp., kier. Y. Narisume: Shisha Pangma Central.
3. Hiszpańska Exp., kier. T. Vives: Shisha Pangma Central.
4. Nepalska Exp., kier. I. Gurung: Shisha Pangma Central.
5. Włoska Exp., kier. H. Tauber: Shisha Pangma do 7300.
6. Rosyjska Exp., kier. C. Shatayev: Shisha Pangma.
- 1993 1. Międzynarodowa Exp., kier. K. Wielicki: Shisha Pangma.
2. Międzynarodowa Exp., kier. E. Simonson: Shisha Pangma Central.

Rys.4. Masyw Shisha Pangmy od pd.-wschodu.

3. Szwajcarska Exp., kier. A. Georges: Shisha Pangma Central.
  4. Argentyńska Exp., kier. H. Cunas: Shisha Pangma Centr.
  5. Międzynarodowa Exp., kier. P. Kowalzik: Shisha Pangma do 7550.
  6. Koreańska Exp., kier. Kang Tae-Sun: Shisha Pangma Central.
  7. Hiszpańsko-Francuska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
  8. Amerykańska Exp., kier. K. Browns: Shisha Pangma Central.
  9. Hiszpańska Exp., kier. J. M. Maixe: Shisha Pangma Central.
  10. Słoweńska Exp., kier. M. Kranjc: Shisha Pangma Central.
  11. Włosko-Bułgarska Exp., kier. P. Ratti: Shisha Pangma do 6400.
- 1994**
1. Międzynarodowa Exp., kier. G. Oemuller: Shisha Pangma.
  2. Niemiecka Exp., kier. G. Wiegand: Shisha Pangma Central.
  3. Tybetańska Exp., kier. Song Zhu: Shisha Pangma Central.
  4. Międzynarodowa Exp., kier. A. Evans: Shisha Pangma Central.
  5. Japońska Exp., kier. K. Kondo: Shisha Pangma Central.
  6. Międzynarodowa Exp., kier. J. Tinker: Shisha Pangma Central.
  7. Międzynarodowa Exp., kier. E. Schwarzenlander: Shisha Pangma.
  8. Francuska Exp., kier. E. Decamp: Shisha Pangma do 7950.
  9. Międzynarodowa Exp., kier. N. Kekus: Shisha Pangma.
  10. Francuska Exp., kier. J.-C. Lafaille: Shisha Pangma Central.
  11. Amerykańska Exp., kier. D. McNally: Shisha Pangma Central.
  12. Amerykańska Exp., kier. M. Sinclair: Shisha Pangma Central do 7990.
  13. Koreańska Exp., kier. Um Hong-Gil: Shisha Pangma Central.
  14. Czeska Exp., kier. L. Sulovsky: Shisha Pangma do 7200.
  15. Francuska Exp., kier. J.-M. Brick: Shisha Pangma do 7800.
  16. Włoska Exp., kier. A. De Polenza: Shisha Pangma do 7500.
  17. Włoska Exp., kier. G. Nespoli: Shisha Pangma do 7300.
  18. Słowacka Exp., kier. P. Caplicky: Shisha Pangma do 6800.
- 1995**
1. ? Exp., kier. E. Loretan: Shisha Pangma.
  2. Hiszpańska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
- 1996**
1. Polska Exp., kier. J. Berbeka: Shisha Pangma.
  2. Hiszpańska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
  3. Ukraińska Exp., kier. I. Valenya: Shisha Pangma do 6700.
  4. Rosyjska Exp., kier. V. Bachkirov: Shisha Pangma.
  5. Międzynarodowa Exp., kier. N. Joos: Shisha Pangma.
  6. Słowacka Exp., kier.?: Shisha Pangma.
  7. ? Exp., kier. H. Kammerlander: Shisha Pangma Central.
  8. Niemiecka Exp., kier.?: Shisha Pangma.
  9. Niemiecka Exp., kier. R. Dujmovits: Shisha Pangma Central.
  10. Francuska Exp., kier.?: Shisha Pangma.
  11. Szwajcarsko-Hiszpańska Exp., kier. B. Hasler: Shisha Pangma.
- 1997**
1. Słoweńska Exp., kier.?: Shisha Pangma do 7200.

2. Szwedzka Exp., kier. G. Kropp: Shisha Pangma.
  3. Niemiecka Exp., kier. R. Dujmovits: Shisha Pangma.
  4. Tajwańska Exp., kier.?: Shisha Pangma Central.
  5. Włoska Exp., kier.?: Shisha Pangma Central.
- 1998**
1. Włosko-Brazylijska Exp., kier. A. Blanc: Shisha Pangma.
  2. Międzynarodowa Exp., kier.?: Shisha Pangma.
  3. Wenezuelska Exp., kier.?: Shisha Pangma Central.
  4. Hiszpańska Exp., kier. M. A. Sancho: Shisha Pangma do 6300.
- 1999**
1. Polska Exp., kier.?: Shisha Pangma.

Z licznych nie zdobytych dotychczas szczytów najbardziej interesującymi są: Rechiang Ri I i II, Siebu Ri I i II oraz Tsangli Ri.

SZCZYTY I PRZEŁĘCZE

LANGTANG LA 6653

(mapa 3; rys. 4-5)

Przełęcz na zachodnim skraju głównej grani rejonu Shisha Pangmy. Oddziela ona Porong Ri (7284) na wschodzie od Langtang Ri (7205) na zachodzie. Od północy podchodzi pod nią południowa odnoga Da Glacier, od południa zaś najwyższa część Langtang Glacier. Wejścia na przełęcz nie są znane.

GLÓWNA GRAŃ REJONU

(mapa 2)

Określenie przebiegu głównej grani Himalajów w rejonie Langtang Himal, Jugal Himal i Shisha Pangmy jest trudne. Na linii łączącej najwyższe pasma górskie (Annapurna – Manaslu – Ganesh – Langtang – Jugal – Everest), która umownie wyznacza główną grań, powstaje na wschód od Jugal Himal wielka wyrwa, gdzie szczyty nie osiągają 6000 m. Wysokie masywy Shisha Pangmy i Lapche Kang przesunięte są bardziej na północ i wznoszą się w linii grzbietów biegnących po północnej stronie głównej grani, równoległe do niej.

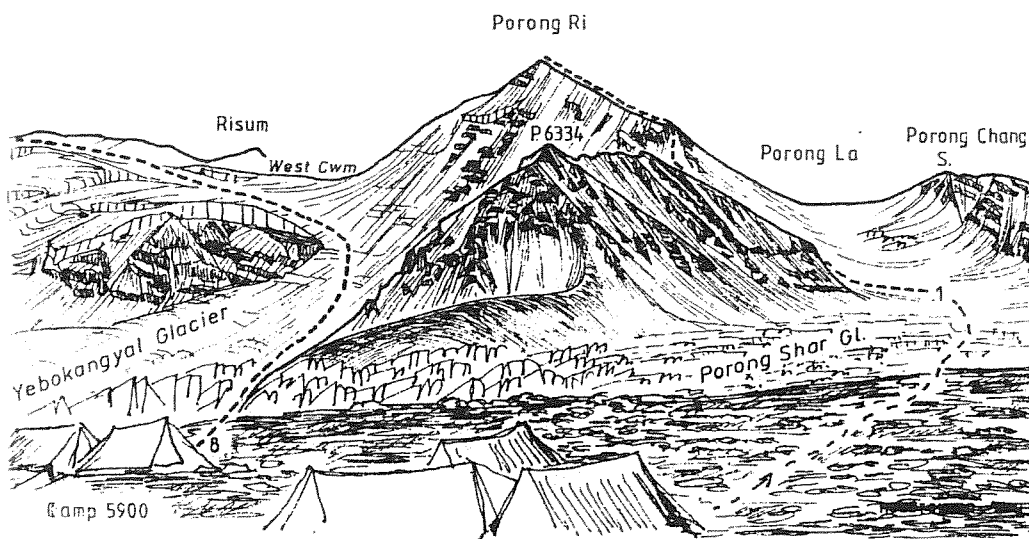
Główna grań opisywanego tutaj rejonu biegnie wzdłuż tej ostatniej linii, wyznaczając równocześnie dział wodny pomiędzy zlewnią Men Chu, która jest najwyższą odnogą Phung Chu i zarazem Arunu na północy, a zlewniami Trisuli i Sun Kosi na południu.

boczna grań, która oddziela dolinę Da Chu (z Da Glacier) od doliny Nagdola Chu (z Yebokangyal Glacier) na wschodzie. Główny wierzchołek Porong Ri wznosi się już w tej grani, a zwornikiem dla niej jest mało wybitny pd.-zachodni wierzchołek Porong Ri SW (7013). Około 200 m na wschód od głównego wierzchołka wznosi się wschodni przedwierzchołek – Porong Ri East (7280). W pn.-wschodniej grani przełęcz Porong La (6620) oddziela masyw Porong Ri od masywu Porong Chang Ri (6698). Wysoka na około 1200 m pn.-zachodnia ściana obrywa się ku najwyższemu piętru lodowca Da Glacier. Flanka pn.-wschodnia wznosi się ponad Yabokangyal Glacier.

WEJŚCIA: 1. wejście (na Main i East Peak): 17.IV.1982 Yukio Eto, Minoru Wada(†) (Exp.82/1).

PÓLNOCNO-WSCHODNIA FLANKA (rys. 6-7, 39) wznosi się ponad najwyższą, pd.-zachodnią częścią lodowca Yabokangyal Glacier. Krótka boczna pn.-wschodnia grań (potężne żebro) dzieli ją na dwie zupełnie odrębne części. Grań ta oddziela górną część Yebokangyal Glacier od jego pd.-zachodniej odnogi – Porong Shar Glacier. Dolna, skalista część grani kulminuje w Peak 6334, za którym Col 6300 oddziela go od górnej, początkowo skalisto-firnowej a wyżej firnowej, części. Ku Porong Shar Glacier spada ze szczytu wysoka na około 1000 m, firnowa północna ściana, zaś ku najwyższym firnowym polom Yebokangyal Glacier (ku Western Cwm) niewysoka (około 500 m) ściana południowa.

Rys.6. Porong Ri od pn.-wschodu.

1. Z Porong Shar Glacier – północną flanką i pn.-wschodnią granią na szczyt. (rys. 6–7, 39). Nietrudno po śniegu i firnie.

Baza wysunięta (ABC) – 5840 przy ujściu Porong Shar Glacier do Yebokangyal Glacier. Po przekroczeniu Porong Shar Glacier, śnieżną północną flanką na Col 6300 w pn.-wschodniej grani. Powyżej przełęczy trudna lodowa ściana. Dalej granią po firnie i śniegu na wschodni przedwierzchołek (7280), skąd pofalowaną granią 200 m na główny wierzchołek. Obozy 6200, 6500, 6700.

PRZEJŚCIA: 1. przejście: 17.IV.1982 Yukio Eto, Minoru Wada(†) (Exp.82/1).

LITERATURA: Umeki, H., *Ascent of Porong Ri from Tibetan Side*. „Sangaku” 1983, s.10-12. 29-37 (opis, mapa z trasą, fot. z droga).

DA CHU–NAGDOLA CHU–DIVIDE RIDGE

(mapy 2-3; rys. 1, 5, 7, 39)

Z Porong Ri schodzi na pn.-wschód boczna grań, która po 8 km skręca na północ. Grań ta oddziela dolinę Da Chu na zachodzie od doliny Nagdola Chu na wschodzie i stanowi poniekąd dział wodny pomiędzy zlewnią jeziora Paikü Tso a Men Chu. Długość całej grani wynosi około 24 km. W południowej części, za Porong La (6620), wznosi się lodowcowa, trzywierzchołkowa grupa Porong North Peaks (6698). Dalej na północ grań przechodzi w szeroki, kopulasty, kamienno-trawiasty grzbiet, który obniża się łagodnie ku rozległym równinom u północnego podnóża rejonu. Kulminuje on w kopie Nagdola Tse. Na północ od niej grzbiet grani rozcina płytko wcięta dolina, którą płynie potok łączący się u wylotu na równinę zarówno z Da Chu, jak i Nagdola Chu. Tutaj, na wysokości 5000 m w miejscu nazywanym Kanggyi, zakładany jest dolny Base Camp, do którego dojeżdża się samochodami.

PORONG LA 6620

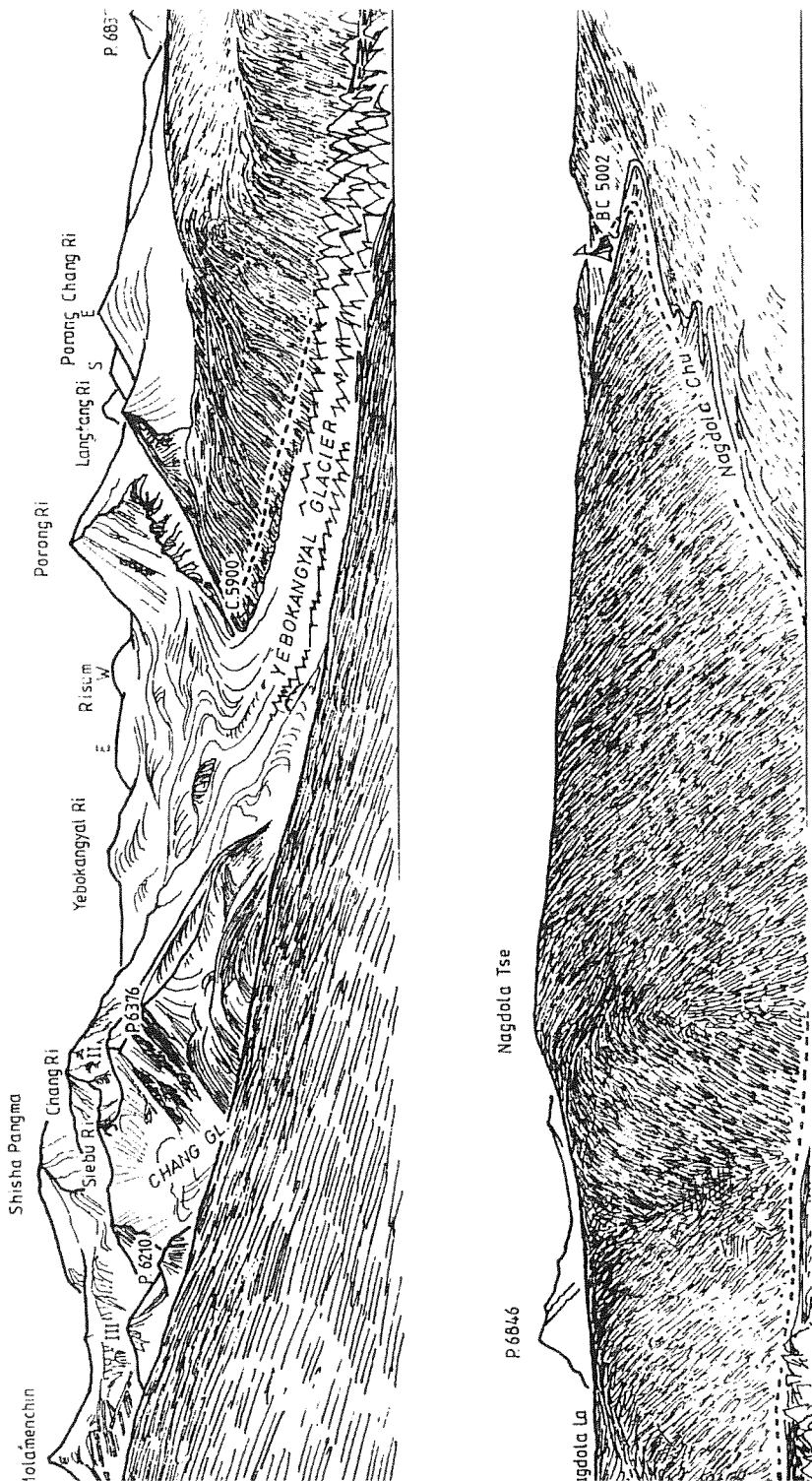
(mapy 3-4; rys. 6, 7, 39)

Przełęcz po północnej stronie masywu Porong Ri, oddzielająca ten szczyt od Porong Chang Ri (6698). Od wschodu podchodzi pod nią boczny lodowiec Porong Shar Glacier. Zapewne trudno dostępna. Wejścia na przełęcz nie są znane.

PORONG CHANG RI 6698

(mapy 3-4; rys. 5-7, 10, 39)

Trzywierzchołkowy masyw w bocznej grani pomiędzy Yebokangyal Glacier na wschodzie a Da Glacier na zachodzie. Na południu Porong La (6620) oddziela go od

Rys.7. Shisha Pangma – Porong Ri – Nagdola Tse od pn.-wschodu.

Porong Ri, a na północy Nagdola La (5935) od Nagdola Tse (.6049). W szczytowej grani masywu znajdują się kolejno od południa: Porong Chang South (6698), Col 6420, Porong Chang Central (6506), Col 6460 i Porong Chang NE (6520). W bocznej wschodniej grani tego ostatniego wznosi się jeszcze Porong Chang East (6300). Z P.Ch.South i P.Ch. Central schodzą na pn.-zachód dwa wybitne żebra (w ich zakończeniach P.5996 i P.6142), między którymi splywa boczny lodowiec. Na północnej flance wierzchołków East i Central zalega szeroki na 4 km lodowiec, schodzący do wysokości około 5900 m. Wejścia na wierzchołki masywu nie są znane.

NAGDOLA LA 5935

(mapa 3; rys. 5, 7, 39)

Rozległe siodło w bocznej grani pomiędzy doliną Da Chu na zachodzie a doliną Nagdola Chu na wschodzie. Oddziela ono masyw Porong Chang Ri od Nagdola Tse. Siodło jest łatwo dostępne z obu stron i zapewne było odwiedzane w 1964 r. przez chińskich topografów, a może nawet wcześniej przez tubylców.

NAGDOLA TSE 6049

(mapa 3; rys. 7)

Wielki, kamienisto-trawiasty pagór, stanowiący północną część grani oddzielającej dolinę Da Chu na zachodzie od Nagdola Chu na wschodzie. Na północ od Nagdola Tse grzbiet grani rozcina płytko wcięta dolina, którą płynie potok (Kanggyi Chu), łączący się u wylotu na równinę zarówno z Da Chu, jak i Nagdola Chu. Tutaj, na wysokości 5000 m w miejscu nazwanym Kanggyi, zakładany jest dolny obóz bazowy (Base Camp) wypraw działających po północnej stronie rejonu. Dojeżdża się do niego samochodami.

Szczyt jest łatwo dostępny ze wszystkich stron i zapewne był odwiedzany w 1964 r. przez chińskich topografów, a może nawet wcześniej przez tubylców.

RISUM LA 6780

(mapy 3-4; rys. 4, 6-7, 9-10, 33, 39)

Firnowa przełęcz w głównej grani rejonu, oddzielająca Porong Ri (7284) na północy od Risum (7050) na południu. Na pn.-wschód schodzi z niej firnowymi tarasami Yebokangyal Glacier, który pod samą przełęczą, powyżej 6600 m, tworzy szeroki

firnowy kocioł Western Cwm. Na pd.-zachód (ku najwyższemu piętru Langtang Glacier) obrywa się przełęcz stromą, 1000-metrową ścianą. Wejścia na przełęcz nie są znane.

RISUM (Fuqu Peak) 7050

(mapy 3-4; rys. 4, 6-7, 9-10, 33, 39)

Firnowy zwornikowy szczyt w głównej grani rejonu, bezpośrednio na południe od Porong Ri, od którego oddzielony jest siodłem Risum La (6780). Na wschodzie Yebokangyal La (6860) oddziela go od Yenbokangyal Ri (7068). Risum posiada dwa kopulaste wierzchołki: zachodni, główny (7050) i niższy wschodni – Risum East (7000), pomiędzy którymi znajduje się siodło C.6940. Z Głównego wierzchołka odchodzi na południe wielka boczna grań stanowiąca pasmo Jugal Himal.

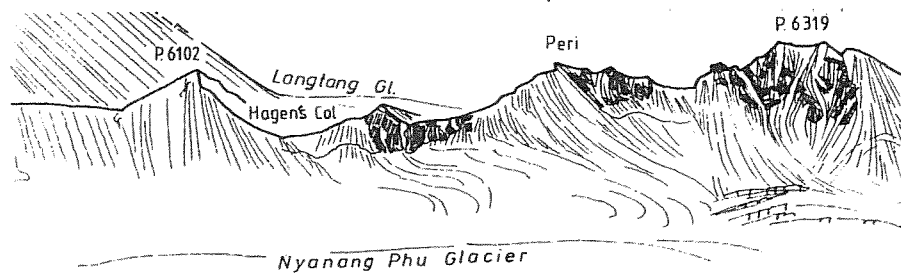
Od pn.-wschodu, z Yebokangyal Glacier, szczyt jest zapewne łatwo dostępny. Na zachód (ku Langtang Glacier) i na południe (ku Nyanang Phu Glacier) obrywa się stromymi, lodowymi ścianami wysokimi na 1200 i 800 m.

Próby wejść na szczyt nie są znane.

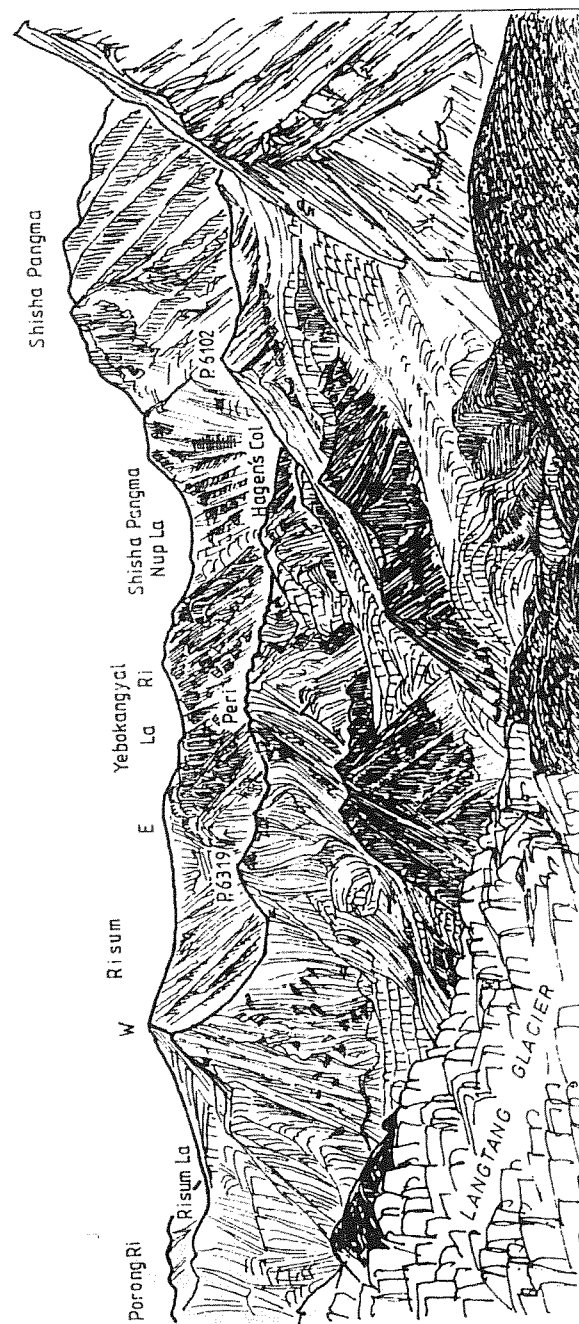
JUGAL HIMAL RIDGE

(mapy 3-4; rys. 4, 8-9, 33, 39)

Z Głównego wierzchołka Risum odchodzi na południe wielka boczna grań stanowiąca pasmo Jugal Himal. Oddziela ona zlewnię Sun Kosi od zlewni Trisuli, a jej najwyższa część – lodowiec Nyanang Phu Glacier na wschodzie od Langtang Glacier na zachodzie. W północnej części tej grani znajdują się dwa niewybitne wierzchołki: P.6319 i Peri (6174), za którymi przełęcz Hagen's Col (6050) oddziela je od pierwszego wybitnego szczytu Jugal Himal – Goldum (6700). Hagen's Col i całe Jugal Himal

Rys.8. Grań Hagen's Col – Peak 6319 od wschodu.

Rys.9. Masyw Shisha Pangmy od pd.-zachodu.

opisane będą szczegółowo w osobnej monografii, poniżej zaś opisano tylko w/w P.6319 i Peri...

PEAK 6319

(mapy 3-4; rys. 8-9)

Niewybitny szczyt w południowej grani Risum, pomiędzy Nyanang Phu Glacier na wschodzie a Langtang Glacier na zachodzie. Na północy Col 6260 oddziela go od Risum, a na południu Col 6100 od Peri. Od wschodu zapewne jest łatwo dostępny. Wejścia na szczyt nie są znane.

PERI 6174

(mapy 3-4; rys. 8-9)

Niewybitny szczyt w południowej grani Risum, pomiędzy Nyanang Phu Glacier na wschodzie a Langtang Glacier na zachodzie. Na północy Col 6100 oddziela go od Peak 6319, a na południu Hagen's Col (6050) od Goldum (6700) w pasmie Jugal Himal. Od wschodu zapewne jest łatwo dostępny. Wejścia na szczyt nie są znane.

YEBOKANGYAL LA 6860

(mapa 4; rys. 4, 7, 9-10, 28, 33)

Firnowa przełęcz w głównej grani rejonu, oddzielająca Risum (7050) na zachodzie od Yebokangyal Ri (7068) na wschodzie. Na północ schodzi z niej firnowymi tarasami Yebokangyal Glacier, który pod samą przełęczą, powyżej 6300 m, tworzy szeroki firnowy kocioł Central Cwm. Na południe (ku najwyższemu piętru Nyanang Phu Glacier) przełęcz obrywa się stromą, 600-metrową ścianą. Wejścia na przełęcz nie są znane.

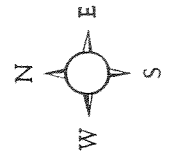
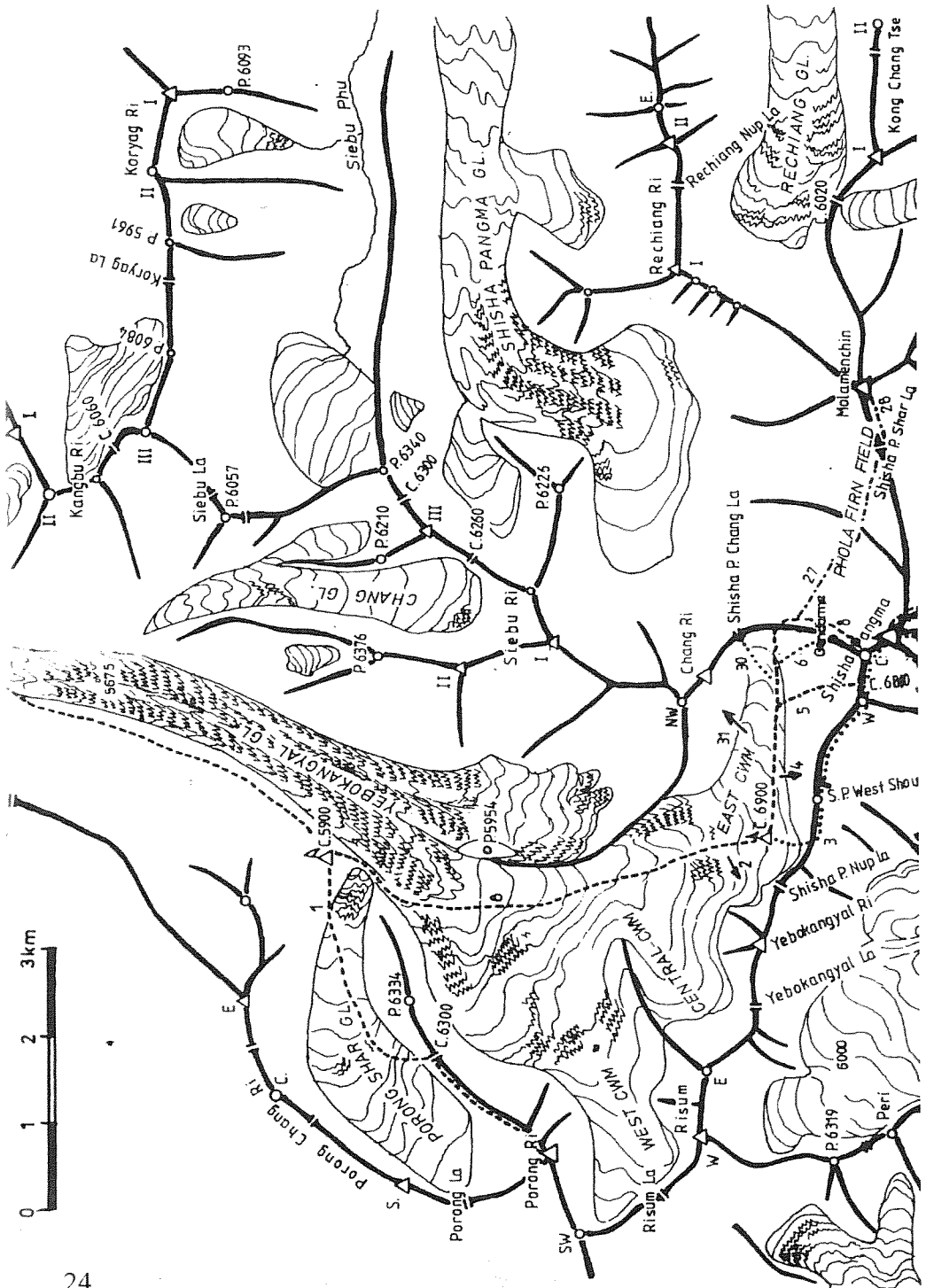
YEBOKANGYAL RI 7068

(mapa 4; rys. 1, 4-5, 7, 9-11, 28, 33)

Yebokangyal Ri (Yebokangjal Ri, Yebokangal Ri) to firnowy szczyt w głównej grani rejonu, bezpośrednio na zachód od Shisha Pangmy, od którego oddzielony jest siodłem Shisha Pangma Nup La (6911). Na zachodzie Yebokangyal La (6860) oddziela go

4. Shisha Pangma Massif

od Risum (7050). Bywa też podawany jako Peak 7150.

Szczyt jest łatwo dostępny od północy z Yebokangyal Glacier. Na południe (ku Nyanang Phu Glacier) obrywa się stromą, lodową ścianą wysokości 700 m.

WEJŚCIA: **1. wejście:** 16.V.1980 M. Dacher, W. Schaffert, F. Zintl (Exp.80/1) wejście i zjazd na nartach.

2. Północną flanką. (rys. 10). Łatwo po śniegu, szczegóły nie znane.

PRZEJŚCIA: **1. przejście:** 16.V.1980 M. Dacher, W. Schaffert, F. Zintl (Exp.80/1) wejście i zjazd na nartach.

SHISHA PANGMA NUP LA 6911

(mapa 4; rys. 4-5, 7, 9-11, 28, 33)

Firnowa przełęcz w głównej grani rejonu, oddzielająca Shisha Pangmę (8012) na wschodzie od Yebokangyal Ri (7068) na zachodzie. Na północ schodzi z niej firnowymi tarasami Yebokangyal Glacier, który pod samą przełęczą, powyżej 6300 m, tworzy szeroki firnowy kocioł Eastern Cwm. Na południe (ku najwyższemu piętru Nyanang Phu Glacier) obrywa się przełęcz stromą, 800-metrową ścianą. Od północy jest łatwo dostępna.

Wejścia na przełęcz nie są znane, chociaż w pobliżu jej siedla przechodzili w 1987 A. Hajzer, J. Kukuczka (Exp.87/6), idąc na Shisha Pangmę jej zachodnią grania.

SHISHA PANGMA (Gosainthan) 8012

(mapy 2, 4; rys. 1-7, 9-28, 33-35, 39, 42)

Potężny i wysoki masyw czternastego najwyższego szczytu Ziemi wznosi się całkowicie na terytorium Tybetu, 5 km od granicy z Nepalem. Tak jak wszystkie wysokie szczyty Himalajów, również Shisha Pangma jest świętą górą dla okolicznych mieszkańców.

Na mapie D'Anville'a z 1733 r. rejon tej góry opisany jest nazwą Kenker chami. Na mapach Survey of India z lat 1846–1855 była ona opisywana cyfrą 23. Na większości nowszych map była mu przypisywana indyjska (z sanskrytu) nazwa Gosainthan (Gaosengzanfeng, Gonseithan, Gosai Than), co znaczy Miejsce (than) lub Góra Świętego (Gosain). [„The Place of a Saint”]. Nazwa ta ma zapewne związek z ważnym hinduistycznym centrum pielgrzymek Gosainkund w Nepalu, znajdującym się na południowych stokach rejonu Langtang, 50 km na SW od Shisha Pangmy. Nazwa Gosai Than pojawia się na mapie w książce R. Temple'a *Journals kept in ...Nepal* z 1887 r. Na mapie w dziele P. Landona *Nepal* z 1928 r. obok nazwy Gosainthan znajduje się druga – Shisha Pangma. Ta tybetańska nazwa Shisha Pangma (Hsi-hsia-pang-Ma Feng, Mount Xixabangma, Sisiapanma, Xixabangma, Xixabangma Feng,

Xixiabangmafeng) znaczy Grań (Pasma Górskie) nad Łakami (Shisha lub Chisa znaczy grzebień lub pasmo; Pangma = trawiasta równina) lub Dach nad Łakami. Niekiedy tłumaczy się ją też: Góra z Surowym Klimatem [„Mountain with a severe climate”]. Podobno wśród alpinistów i eksploratorów – chyba chińskich(?) – góra ma być znana pod nazwą „Czarna Dziewica” [„Black Virgin”].

Z pomiarów Survey of India (mapy z lat 1846–1855) określono wysokość góry na 8013 m. Chińskie pomiary z 1964 r. dały wynik 8012 m i ta wysokość figuruje na aktualnych, oficjalnych chińskich mapach topograficznych, mimo iż rekalkulacja Survey of India z 1978 r. dała wynik 8046 m, a późniejsza rekalkulacja chińska – 8027 m.

Szczytowa grań Shisha Pangmy kulminuje w trzech wierzchołkach; są to kolejno od zachodu: West Peak 7950 (7980), Col 7890, Central Peak 7999 (8032, 8008, 7998) oraz P.7996 (8030), Col 7950 i Main Peak 8012 (8046, 8027, 8013). Centralny wierzchołek przez alpinistów traktowany jest najczęściej jako ośmiotysięczny i nieraz brany pomyłkowo za wierzchołek główny. Cały maszyn góry zbudowany jest z prekarbońskich skał metamorficznych (gnejsy, migmatyty, marmury).

Shisha Pangma jest zwornikiem czterech grani: grań zachodnia schodzi ku Shisha Pangma Nup La i dalej biegnie ku Porong Ri; grań północna biegnie przez Shisha Pangma Chang La ku Chang Ri; wschodnia grań prowadzi ku Molamenchinowi; grań południowa spada przez Pungpa Ri ku Nyanang Ri. Potężna ściana pd.-zachodnia obrywa się nad najwyższą częścią lodowca Nyanam Phu Glacier.

Szczegółowe opisy poszczególnych grani i ścian znajdują się przed opisami dróg, które przez nie prowadzą. Wejście na szczyt normalną drogą nie jest trudne i Shisha Pangma należy do najłatwiejszych ośmiotysięczników. Droga ta prowadzi od północy przez Yebokangyal Glacier i przez pn.-wschodnią flankę. Często wejście kończone jest na Central Peak, z którego na główny wierzchołek trzeba iść granią jeszcze około dwóch godzin.

WEJŚCIA NA WIERZCHOŁKI:

MAIN PEAK: Nie można wykluczyć, że niektóre (nieliczne) z poniższych wejść zakończone zostały na Central Peak. Póba: 1963 Chińczycy (Exp.63/1) do 7160. **1.wejście:** 2.V.1964 Hsu Ching, Chang Chun-yen, Dorji, Wang Fu-chou, Mimar Trash, Chen San, Sodnam Dorji, Cheng Tien-Liang, Tontan, Wu Tsung-yueh (Exp.64/1). **2.w.** 7.V.1980 M. Dacher, W. Schaffert, G. Sturm, F. Zintl (Exp.80/1). **3.w.** 12.V.1980 S. Hupfauer, M. Sturm (Exp.80/1). **4.w.** 13.X.1980 E. Obojes, E. Putz (Exp.80/2). **5.w.(1.w.kobiece):** 30.IV.1981 Leng Ching Pintso, Jabuu, J. Tabci(f) (Exp.81/2). **6.w.** 28.V.1981 R.

Messner, F. Mutschlechner (Exp.81/3). **7.w.** 28.V.1982 R. Baxter-Jones, A. MacIntyre, D. Scott (Exp.82/2). **8.w.** 10.X.1982 M. Hara, H. Komamiya, H. Konishi (Exp.82/3). **9.w.** 12.X.1982 T. Chiba, M. Ohmiya, M. Tomita (Exp.82/3). **10.w.(2.w.k.)** 29.IV.1983 G. Schmatz, U. Schum, J. Walter, M. Walter(f) (Exp.83/1). **11.w.** 30.IX.1983 M. Browning, C. Pizzo, G. Porzak (Exp.83/2). **12.w.** 6.V.1984 D. Hove, M. Jenkins, D. Kelly, M. Wingert (Exp.84/1). **13.w.-8.V.1984** S. Creer, M. Lehner (Exp.84/1). **14.w.** 10.V.1985 O. Gassler, L. Schausberger, P. Wörgötter (Exp.85/1). **15.w.** 12.V.1985 G. Heinzl, B. Kendler, A. Vedani, H. Wagner, J. Wangeler, M. Wettstein (Exp.85/1). **16.w.** 19.V.1985 L. Karner, H. Schell, T. Schilcher (Exp.85/1). **17.w.** 16.V.1985 G. De Marchi, R. Moro (Exp.85/3). **18.w.** 14.IX.1985 O. Oelz, M. Ruedi, D. Wellig (Exp.85/2). **19.w.** 10.IX.1986 E. Escofier, J.-X. Murillo, T. Ozaki (Exp.86/1). **20.w.(1.w.samotnie):** 19.IX.1986 M. Vincent (Exp.86/1). **21.w.** 20.IX.1986 M. Leuprecht, J. Oberauer (Exp.86/1). **22.w.** 16.V.1987 S. Bruce, R. Price (Exp.87/3). **23.w.** 20.V.1987 M. Pery, M. Whetu (Exp.87/3). **24.w.** 1987 Włosi (Exp.87/4). **25.w.(3.w.k.)** 19.IX.1987 E. Avila(f), C. Carsolio, R. Navarette, W. Rutkiewicz(f), R. Warecki (Exp.87/6). **26.w.** 19.IX.1987 A. Hajzer, J. Kukuczka (Exp.87/6). **27.w.** 24.IX.1987 A. Hinks, S. Untch (Exp.87/6). **28.w.** 1.X.1987 S. Nagy, A. Ozsvath (Exp.87/5). **29.w.** 8.IX.1987 Z. Balaton, J. Csikos, L. Varkonyi, L. Vörös (Exp.87/5). **30.w.** 14.V.1988 T. Fischbach, K. Gürtler, P. Konzert (Exp.88/2). **31.w.** 15.V.1988 B. Kullmann, A. Metzger, H. Og, K. Schuhmann (Exp.88/2). **32.w.** 17.V.1988 H. Bärthaler, T. Hochholzer, W. Kunzendorf, J. Schütz, D. Thomann (Exp.88/2). **33.w.** 5.IX.1988 P. Berthault, F. De Stefani, S. Martini (Exp.88/1). **34.w.** 6.IX.1988 G. Daidola, D. Givois, P. Negri (Exp.88/1). **35.w.** 16.IV.1989 K. Suzuki, S. Takamura, Y. Tsuji (Exp.89/2). **36.w.** 19.X.1989 P. Kozjek, A. Stremfelj (Exp.89/1). **37.w.** 20.X.1989 F. Bence, V. Grosej (Exp.89/1). **38.w.** 12.V.1990 Fries, J. Neuhauser (Exp.90/4). **39.w.** 13.X.1990 P. Exposito, F. Gan, F. Perez, Santacufemia, J. Martinez Selles(f), M.-A. Vidal (Exp.90/2). **40.w.** 20.V.1991 O. Dörrich(f), T. Fritsche, G. Härter, K. Hecher, D. Porsche (Exp.91/1). **41.w.** 27.IX.1991 Ang Phuri, L. Garcia, F. Luchsinger, G. Mazzolen, M. Purto, I. Valle (Exp.91/2). **42.w.** 8.X.1991 Kim Chang-Seon, Kim Jae-Soo (Exp.91/10). **43.w.** 4.X.1993 O. Cadiach, M. de la Matta, C. Maudit(f) (Exp.93/7). **44.w.** 6.X.1993 M. Bianchi, P. Pustelnik (Exp.93/1). **45.w.(2.w.s.)** 7.X.1993 K. Wielicki (Exp.93/1). **46.w.(3.w.s.)** 28.V.1994 J. Kirschner (Exp.94/7). **47.w.** 4.X.1994 N. Kekus (Exp.94/9). **48.w.** 29.IV.1995 E. Loretan (Exp.95/1). **49.w.** 1.V.1996 N. Joos (Exp.96/5). **50.w.** 1.V.1996 S. Sluka(f), P. Sperka (Exp.96/6). **51.w.** wiosna 1996 4 uczestnicy (Exp.96/8). **52.w.** wiosna 1996 Francuzi (Exp.96/10). **53.w.** V.1996 B. Hasler, C. Zinsli (Exp.96/11). **54.w.** 10.X.1996 J. Bereziartua, A. Inurrategi, F. Inurrategi (Exp.96/2). **55.w.** 10.X.1996 V. Bachkurov, A. Bukreev, B. Mednik, V. Pershin, B. Sedousov, G. Tortladze, E. Voinogradski, N. Zakharov (Exp.96/4). **56.w.** 11.X.1996 J. Berbeka (Exp.96/1). **57.w.** 1997 R. Dujmovits, A. Neuhuber (65 lat) i 3 tow. (Exp.97/3). **58.w.** V.1998 A. Blanc, M. Camandona, V. Niclevicz (Exp.98/1). **59.w.** 10.IX.1998 J. Oiarzabal, C. Stangle (Exp.98/2). **60.w.** 1.IX.1998 I. Karejeta (Exp.98/2). **61.w.** 22.IV.1999 J. Kwiak, M. Miotka, K. Tarasewicz, R. Wieczkowski (99/1).

CENTRAL PEAK: Nie jest pewne kto pierwszy wszedł na Central Peak. Nie można wykluczyć że niektóre zespoły wchodzące na szczyt „normalną drogą” faktycznie szły przez Central Peak, lub nawet tylko do Central Peak biorąc go za wierzchołek główny. Poniżej podane są wejścia, co do których udało się ustalić że dokonane zostały Central Peak. **1(?)wejście:** 28.V.1982 A. MacIntyre, D. Scott (Exp.82/2). **2.w.** 17.IX.1987 P. Blank, O. Huber, A. Meyer, K. Solbach (Exp.87/7). **3.w.(1.w.kobiece):** 19.IX.1987 E. Avila(f), C. Carsolio, R. Navarette, W. Rutkiewicz(f), R. Warecki (Exp.87/6). **4.w.** 19.IX.1987 A. Hajzer, J. Kukuczka (Exp.87/6). **5.w.** 24.IX.1987 A. Hinks, S. Untch (Exp.87/6). **6.w.** 14.V.1988 E. Becker, T. Fischbach, K. Gürtler, P. Konzert (Exp.88/2). **7.w.** 15.V.1988 W. Hölzler, P. Kuge, B. Kullmann, A. Metzger, H. Og, K. Schuhmann (Exp.88/2). **8.w.** 17.V.1988 H. Bärthaler, T. Hochholzer, W. Kunzendorf, J. Schütz, D. Thomann (Exp.88/2). **9.w.** 11.V.1990 R. Bernhardsgütter (Exp.90/4). **10.w.** 17.V.1990 Arjun Tamang, Dawa Norbu Sherpa, A. Demizu, H. Fujita, Tong Lu(f), T. Matsuzawa, R. Nagata, S. Nakayama, A. Shirasawa(f), M. Takai, K. Tominaga, T. Tsukihara (Exp.90/6). **11.w.** 19.V.1990 Ang Phuba, K. Hirata, Mingma Norbu, Purba, Xiao Qimi (Exp.90/6). **12.w.** 21.V.1990 K. Matsubayashi, M. Nakashima, A. Saito, M. Sakakibara, Shiro Seto i 3 Szerpów (Exp.90/6). **13.w.** 26.V.1990 K. Kocnig, R. Tauchnitz (Exp.90/3). **14.w.** 26.V.1990 R. Brice, M. Lemaire, E. Tryti, M. Vallance (Exp.90/5). **15.w.** 27.V.1990 O. Ulvund (Exp.90/5). **16.w.** 25.VIII.1990 J.-P. Bernard, C. Davignon, B. Djasmasmuta(f), E.

Jacquet(f), B. Lascoumes, M. Monnier, A. Nault(f) (Exp.90/9). 17.w. 30.IX.1990 A.-B. Lizon, J. LeHir, G. Lombard (Exp.90/10). 18.w. 30.IX.1990 A. Apellaniz, J. San Sebastian, J. C. Tamayo, A. Trabado (Exp.90/11). 19.w. 1.X.1990 B. Lions(f), P. Lombard (Exp.90/10). 20.w. 3.X.1990 W. Kurtyka, E. Loretan, J. Troillet (Exp.90/1). 21.w. 14.V.1991 M. Baruffa, Ceran Doje, Khtun, G. Pille(f), Qimi (Exp.91/4). 22.w. 27.IX.1991 L. Garcia, F. Luchsinger, G. Mazzolen, Ang Phuri, M. Purto, I. Valle (Exp.91/2). 23.w. 4.X.1991 Seiichi Kodama, Pasang Sherpa, T. Takahashi (Exp.91/9). 24.w. 6.V.1992 E. Hino, T. Miyazaki (Exp.92/2). 25.w. 27.IX.1992 T. Bericat, I. Fernandez(f), R. Fuentes, M. Nos(f), A. Ortega(f), Ang Phuri, Saila Tamang, T. Vives (Exp.92/3). 26.w. 27.IX.1992 Iman Gurung (Exp.92/4). 27.w. 29.IX.1992 E. Blade, A. Castellet, F. Latorre, A. Segarra(f) (Exp.92/1). 28.w. 15.V.1993 E. Viesturs (Exp.93/2). 29.w. 17.V.1993 A. Georges (Exp.93/3). 30.w. 22.V.1993 M. Couch, N. de la Cruz (Exp.93/4). 31.w. 29.IX.1993 Um Hong-Gil, Min Kyoung-Tae (Exp.93/6). 32.w. 8.X.1993 K. Browns, J. Harris, J. Jennings (Exp.93/8). 33.w. 8.X.1993 J. Garrosset, R. Lopez, J. M. Maixe (Exp.93/9). 34.w. 10.X.1993 M. Kranjc (Exp.93/10). 35.w. 11.X.1993 I. Tomazin (Exp.93/10). 36.w. 29.IV.1994 F. Castelnovo, Tsewang Dorje, M. Fulvio, I. Gruber, Laiki(f), Mingma, S. Panzeri, Phurba, Gui Sang(f) (Exp.94/1). 37.w. 2.V.1994 E. Bolda(f), Pubu Dschoka(f), Ewa Panjeko-Pankiewicz(f) (Exp.94/1). 38.w. 7.V.1994 P. Jungen (Exp.94/4). 39.w. 7.V.1994 Tshering Dorje, Luo Song Yun Deng, Song Zhu (Exp.94/3). 40.w. 9.V.1994 A. Evans, P. O'Bryne (Exp.94/4). 41.w. 18.V.1994 T. Hayashi, T. Ikeda, H. Kurahashi, K. Kondo (Exp.94/5). 42.w. 19.V.1994 Y. Kawahara, I. Kuwabara, Pemba Sherpa (Exp.94/5). 43.w. 19.V.1994 Ang Babu, A. McNab, W. Pierson (Exp.94/6). 44.w. 20.V.1994 B. Muir(f), Jangbu Sherpa, J. Tinker (Exp.94/6). 45.w. 22.V.1994 P. Carr, S. Hart, G. Linsdell, P. Roberts, M. Smith (Exp.94/6). 46.w. 24.V.1994 A. Cave, D. Craven, Ang Babu Sherpa (Exp.94/6). 47.w. 27.V.1994 R. Müller, H. Rössner, D. Stein (Exp.94/7). 48.w. 28.V.1994 R. Büscher, A. Härtlein, J. Kirschner, R. Marsula (Exp.94/7). 49.w. 29.V.1994 R. Haas, F. Ibel, K. Veile (Exp.94/7). 50.w. 29.IV.1994 U. Fretter, F. Gräfe, G. Wiegand (Exp.94/2). 51.w. 30.IV.1994 H. Zöllchner (Exp.94/2). 52.w. 1.VI.1994 E. Diesler, E. Schwarzenlander (Exp.94/7). 53.w. 7.X.1994 J.-C. Lafaille (Exp.94/10). 54.w. 8.X.1994 D. Alessio, R. Forsyth (Exp.94/9). 55.w. 9.X.1994 L. Hall, T. Handwerk, B. Hennessie (Exp.94/11). 56.w. 11.X.1994 Lee Dong-Hoon, Um Hong-Gil, Kim Ilun-Sang, Han Ilwang-Yong, Cha Jin-Chol (Exp.94/13). 57.w. 1.V.1996 N. Joos i 4 tow. (Exp.96/5). 58.w. wiosna 1996 H. Kammerlander i 1 tow. (Exp.96/7). 59.w. wiosna 1996 A. Buhl, R. Dujmovits (Exp.96/9). 60.w. 1997 3 Tajwańczycy (jeden †) (Exp.97/4). 61.w. 1997 3 Włosi (Exp.97/5). 62.w. 24.IX.1998 M. Ramos i liczni inni. 63.w. 25.IX.1998 G. Harrison(f) i inni. 64.w. 6.X.1998 3 Francuzi. 65.w. 7.X.1998 M. Calluso, J. Delgado, M. Tobia (Exp.98/3) i Łotysz I. Pauls.

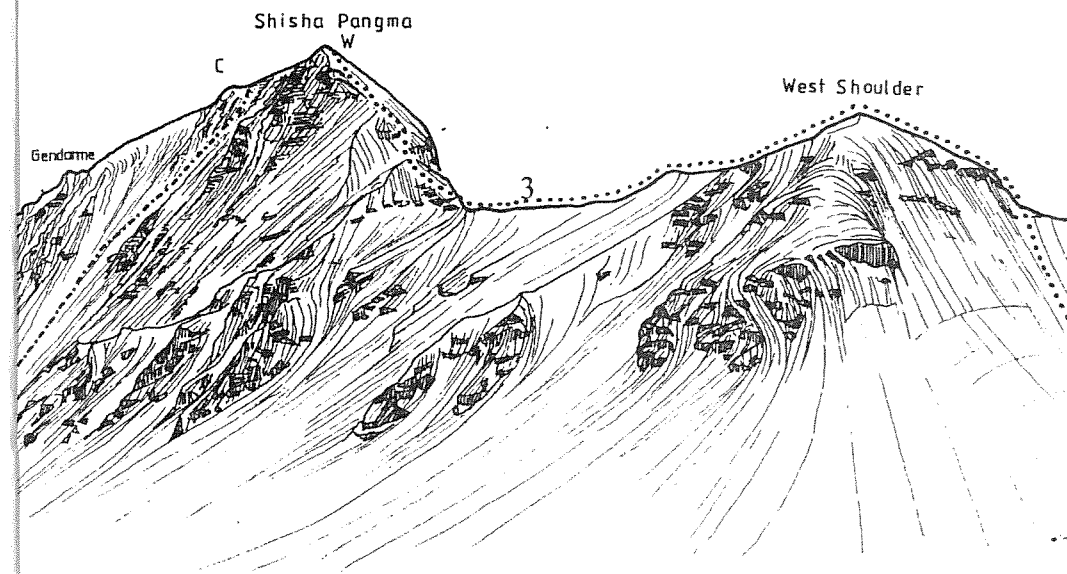
WEST PEAK: 1.przejsię: 19.IX.1987 A. Hajzer, J. Kukuczka (Exp.87/6). 2.w.(1.w.samotnie): 9.X.1994 J.-C. Lafaille.

Zjazdy ze szczytu na nartach: V.1985 O. Gassler (Exp.85/1); 20.V.1987 M. Pery, M. Whetu (Exp.87/3); J. Kukuczka (Exp.87/6); 6.IX.1988 G. Daidola, D. Givois (Exp.88/1). 1997 Cyril Destremau (Exp.97/2) zjechał ze S.P.Central na snowboardzie.

GRĄN ZACHODNIA (rys. 1, 4-5, 9, 11-21, 23, 25-26, 28) spada z Central Peak (7999) przez Col 7890 i West Peak (7950) do Shisha Pangma Nup La. Jej długość wynosi około 2,5 km a deniwelacja około 1100 m. W dolnej części grani znajduje się dość wybitny grzbiet West Shoulder (7262); jej górna część jest skalisto-śnieżna.

3. Od północy, z Yebokangyal Glacier przez zachodnią grani na Main Peak (Kukuczka Route). (rys. 9, 11-21, 23, 25-26, 28). Częściowo trudno w skale (IV-V), ze zjazdami na linie.

Lodowcem Yebokangyal Glacier normalną drogą (nr 8) na Shisha Pangmę aż do East Cwm na wysokości około 6900 m. Stąd w stronę firnowego siodła Shisha Pangma

Rys.12. Zachodnia grani Shisha Pangmy od pn.-zachodu.

Nup La i śnieżnym stokiem w górę na grzbiet West Shoulder (7262). Dalej na ogół po południowej stronie grani; a powyżej 7900 m ściśnięte granią przez kilka trudnych skalnych uskoków (IV-V; z niektórych turni zjazdy na linie), przez West Peak (7950) i dalej na Main Peak.

PRZEJŚCIA: 1.przejsię: 19.IX.1987 A. Hajzer, J. Kukuczka (Exp.87/6).

LITERATURA: Kukuczka, J., Shisha Pangma. My Fourteenth 8000er. „American Alpine Journal” 1989/ s.31-38 (fot. z droga); Kukuczka, J./Majer, J., Shishapangma, 1987. „Taternik” 1987/Nr 2/s.60-63 (rys. z droga).

ŚCIANA PÓLNOČNA (rys. 7, 10-14, 16) obrywa się w kierunku najwyższego kotła Yebokangyal Glacier – Eastern Cwm (nazywanego także Western Cwm lub The Corridor – prowadzący między ścianami Shisha Pangmy i Chang Ri ku Shisha Pangma Chang La). Wysokość ściany – około 1000 m, jej szerokość – ponad 2 km. Z lewej strony ogranicza ją północna grani. Ścianę tworzy szereg lodowo-śnieżnych kuluarów poddzielanych skalistymi żebrami. Najwybitniejszy z nich Central Couloir spada środkiem ściany z przełęczy Col 7890, oddzielającej Central Peak od West Peak. Całkiem lewym skrajem ściany przedostaje się z Eastern Cwm na wschodnie zbocze Shisha Pangmy normalna droga prowadząca na jej wierzchołek.

4. Z Yebokangyal Ri – prawą częścią północnej ściany. (rys. 11-13, 16). Częściowo trudno (IV-V, 80°), szczegóły nie znane.

Na 7000 m trudny kuluar (80°). Na wysokości 7500 m wychodzi na zachodnią grań, gdzie łączy się z drogą nr 3. Dalej tą drogą (granią) na wierzchołek.

PRZEJŚCIA: 1.przejsście (1.p.samotnie): 9.X.1994 J.-C. Lafaille (Exp.94/10) do West Peak.

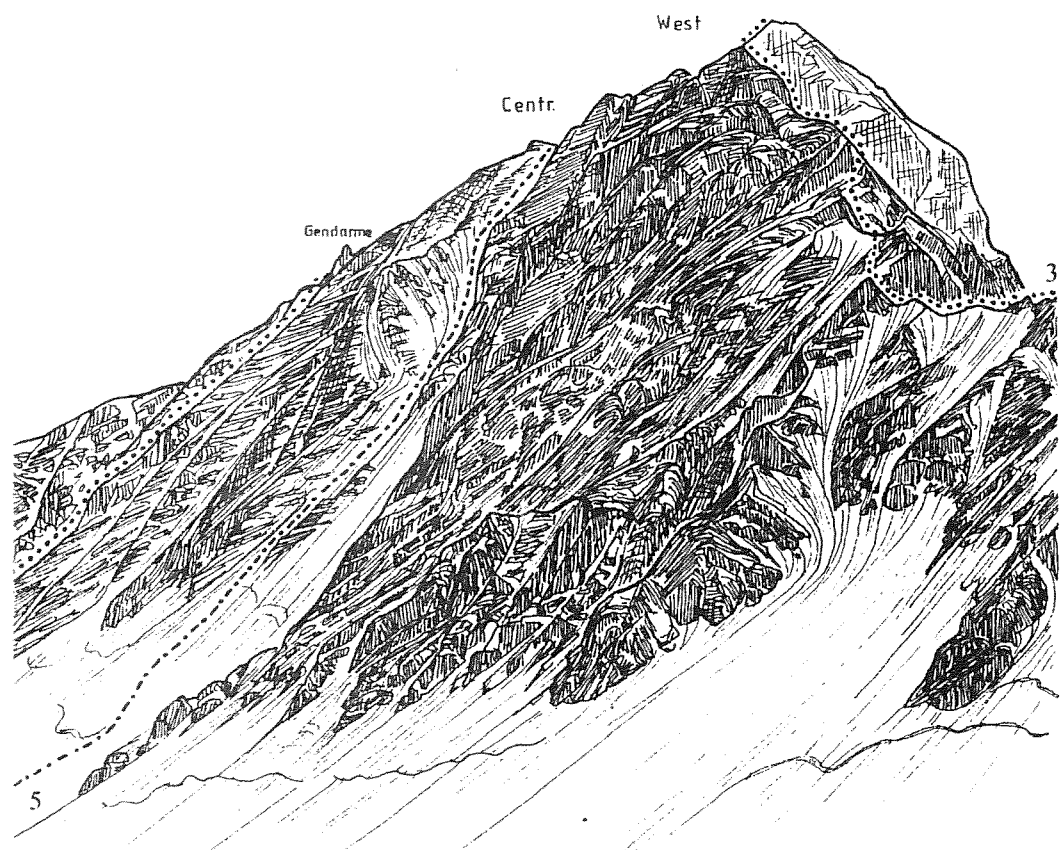
5. Z Yebokangyal Ri – centralnym kulwarem północnej ściany. (rys. 11-14, 16).

Śnieg i lód do 50°, kilka odcinków mikstowych; 2 dni.

Droga biegnie cały czas wybitnym środkowym kulwarem ściany i wyprowadza na Col 6890 w grani zachodniej. Dalej granią przez Central Peak na Main Peak.

PRZEJŚCIA: Próba: 24.IV.1980 M. Dacher, G. Sturm, F. Zintl. (Exp.80/1) do 7500. 1.przejsście: 24.IX.1987 A. Hinks, S. Untch (Exp.87/6). 2.p. (1.p.samotnie): 9.X.1994 D. Hume (Exp.94/12) do 7990.

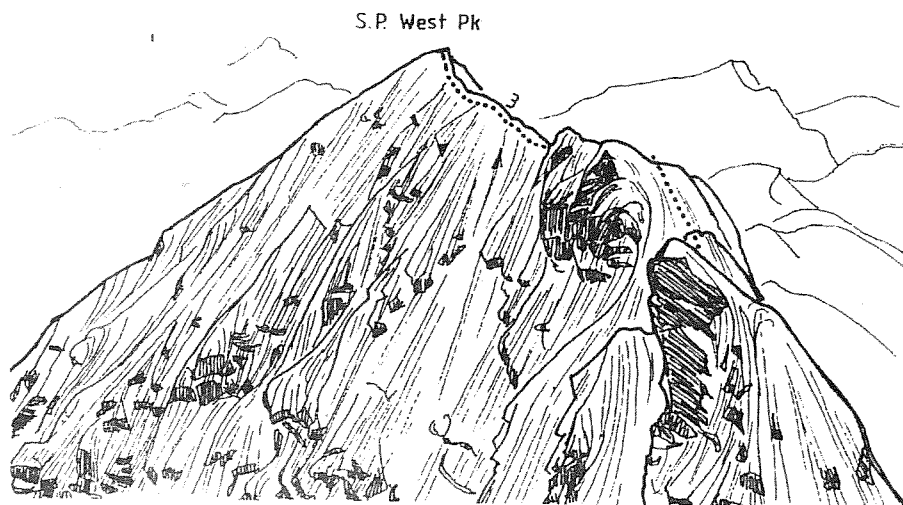
LITERATURA: „American Alpine Journal” 1989/s.32 (fot. z drogą); Kukuczka, J./Majer, J., *Shishapangma*, 1987. „Taternik” 1987/Nr 2/s.60-63 (rys. z drogą).

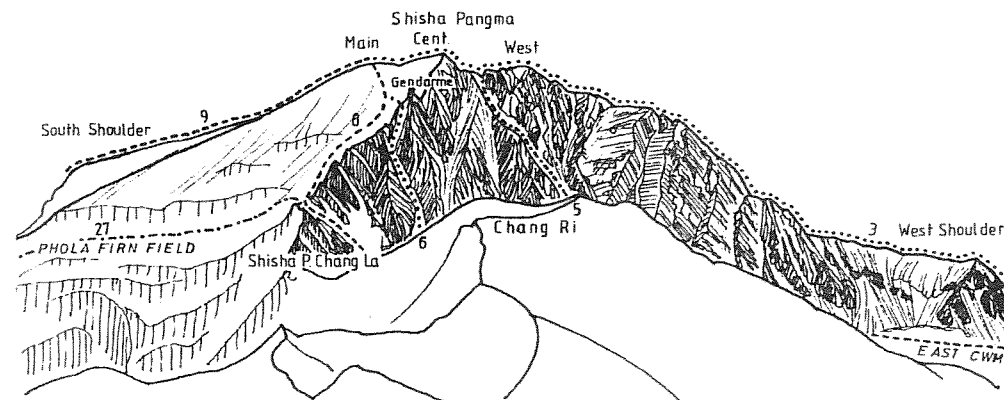
Rys.13. Shisha Pangma – prawa część północnej ściany.

Rys.14. Shisha Pangma – północna ściana.

Rys.15. Zachodni wierzchołek Shisha Pangmy – od pd.-wschodu.

Rys.16. Shisha Pangma od pn.-wschodu.

6. **Z Yebokangyal Ri – lewą częścią północnej ściany (Messner Route).** (rys. 11-14, 16-19). Zapewne niezbyt trudno, szczegóły nie znane.

Droga ta jest w zasadzie wariantem drogi normalnej. Z najwyższej części Eastern Cwm prowadzi on wprost w górę śnieżnym kuluarem, który przecina lewą część północnej ściany i wyprowadza na północną grań zaraz na lewo od jej wybitnego żandarma. Powyżej biegnie ukośnym trawersem przez pn.-wschodnią flankę i łącząc się z drogą normalną wyprowadza na główny wierzchołek Shisha Pangmy.

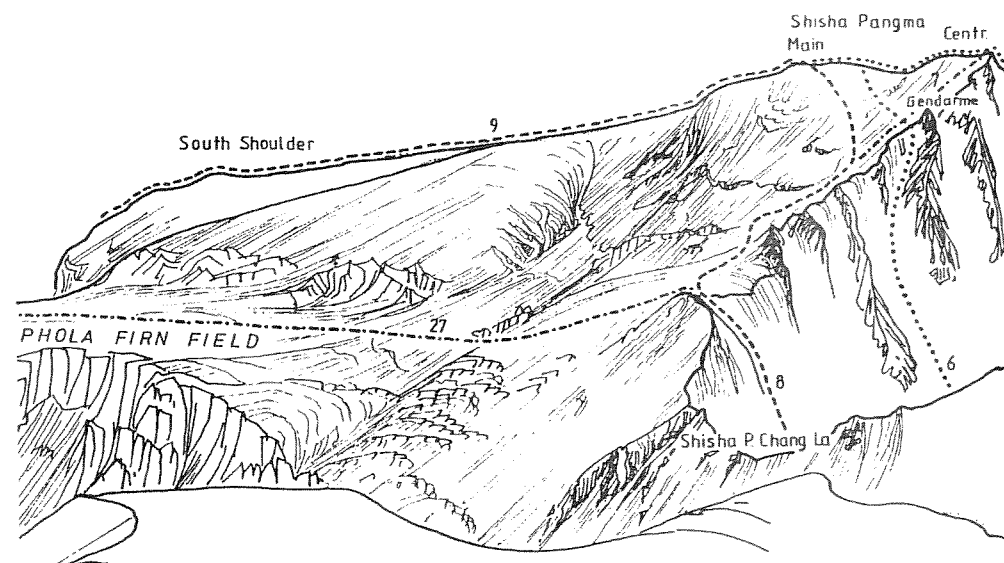
PRZEJŚCIA: 1.przejście: 28.V.1981 R. Messner, F. Mutschlechner (Exp.81/3).

LITERATURA: Messner, R., *Überlebt. Alle 14 Achttausender.* 1987, s.96-111 (fot., rys. z drogą).

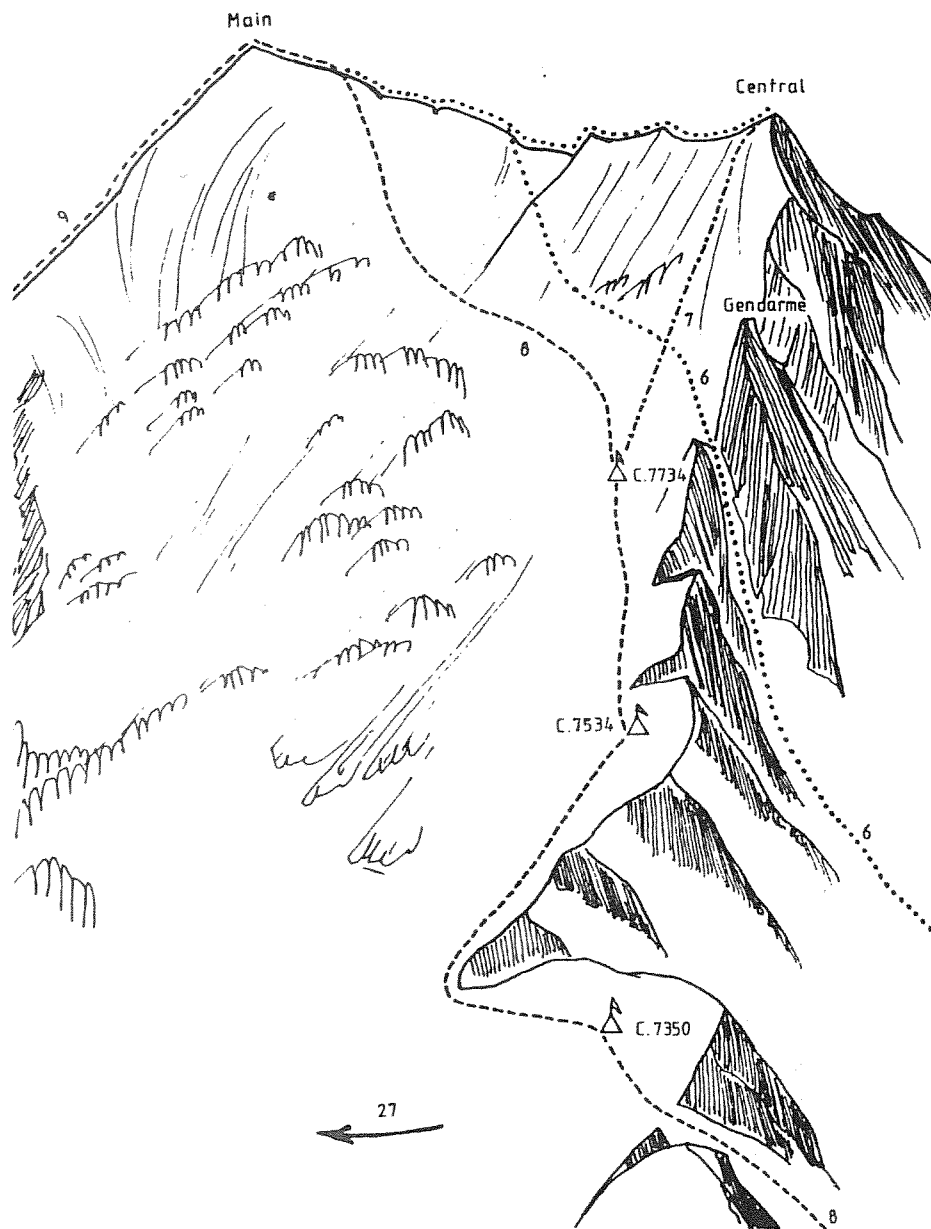
GRĄŃ PÓLNOČNA (rys. 2, 7, 10-11, 14, 16-19, 34-35, 39) spada z Main Peak przez Central Peak (7999) do Shisha Pangma Chang La (7140) i dalej ku Chang Ri (7332). Główny jej odcinek stanowi krawędź, jaką firnowa pn.-wschodnia flanka załamuje się w stromą ścianę północną. Długość grani wynosi około dwóch km, jej deniwelacja – 900 m. Na wysokości około 7800 m sterczy w grani wybitny skalny żandarm.

7. **Północną granią przez Central Peak na Main Peak.** (rys. 10-11, 16-19). Niezbyt trudno po śniegu i firmie.

Droga ta jest wariantem normalnej drogi na szczyt. Wariant ten, chociaż dłuższy, jest uzasadniony, gdy na trawersach normalnej drogi jest lawiniasto.

Rys.17. Shisha Pangma – górna część pn.-wschodniej flanki.

Rys. 18. Shisha Pangma – górna część pn.-wschodniej flanki.

Dolny odcinek od Shisha Pangma Chang La do 7300 dotychczas nie przechodzony. Wyżej droga biegnie cały czas śnieżnymi i firnowymi skłonami na lewo od krawędzi grani. Od wysokości około 7300 do 7800 razem z normalną drogą i dalej wprost w górę na Central Peak. Następnie jeszcze około dwóch godzin śnieżną granią z nawisami na główny wierzchołek.

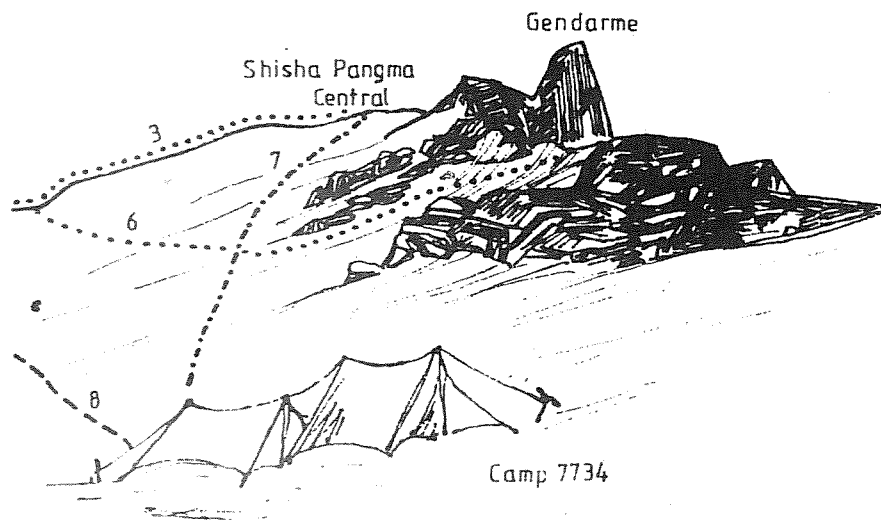
PRZEJŚCIA: Odcinek między 7300 a 7750 przeszli w 1964 r. Chińczycy (Exp.64/1). Nie jest pewne, kto pierwszy wszedł drogą na Central Peak i dalej granią na Main Peak. Nie można wykluczyć, że niektóre zespoły wchodzące na szczyt „normalną drogą” faktycznie szły przez Central Peak lub nawet tylko do Central Peak, biorąc go za wierzchołek główny. Poniżej podane są wejścia, których dokonano – jak udało się ustalić – niniejszą drogą. **1(?) przejsie:** 17.IX.1987 P. Blank, O. Huber, A. Meyer, K. Solbach (Exp.87/7), do Central Peak. **2.p.(1.p.kobiece):** 19.IX.1987 E. Avila(f), C. Carsolio, R. Navarette, W. Rutkiewicz(f), R. Warecki (Exp.87/6). **3.p.** 14.V.1988 T. Fischbach, K. Gürtler, P. Konzert (Exp.88/2), E. Becker do Central Peak. **4.p.** 15.V.1988 B. Kullmann, A. Metzger, H. Og, K. Schuhmann (Exp.88/2) oraz W. Hölzler i P. Kuge do Central Peak. **5.p.** 17.V.1988 H. Bärthaler, T. Hochholzer, W. Kunzendorf, J. Schütz, D. Thomann (Exp.88/2). **6.p.** 11.V.1990 R. Bernhardsgütter (Exp.90/4) do Central Peak. **7.p.** 17.V.1990 Arjun Tamang, Dawa Norbu Sherpa, A. Demizu, H. Fujita, Tong Lu(f), T. Matsuzawa, R. Nagata, S. Nakayama, A. Shirasawa(f), M. Takai, K. Tominaga, T. Tsukihara (Exp.90/6). **8.p.** 19.V.1990 Ang Phuba, K. Hirata, Mingma Norbu, Purba, Xiao Qimi (Exp.90/6). **9.p.** 21.V.1990 K. Matsubayashi, M. Nakashima, A. Saito, M. Sakakibara, Shiro Seto i 3 Sierpów (Exp.90/6). **10.p.** 26.V.1990 K. Koenig, R. Tauchnitz (Exp.90/3). **11.p.** 26.V.1990 R. Brice, M. Lemaire, E. Tryti, M. Vallance (Exp.90/5). **12.p.** 27.V.1990 O. Ulvund (Exp.90/5). Później liczne dalsze przejścia.

FLANKA WSCHODNIA (rys. 1-3, 7, 11, 16-19, 27, 34-35, 39) składa się z trzech części: ściany pn.-wschodniej, wschodniej grani i ściany wschodniej. **Ścianę pn.-wschodnią** w górnej części stanowią śnieżno-firnowe stoki obrywające się poniżej 7400 m wielkimi barierami seraków i skalnych ścian ku najwyższej części Shisha Pangma Glacier. Wysokość ściany ponad lodowcem – około 2000 m. Firnowa **grani wschodnia** schodzi 700 m do firnowego plateau Phola Firn Field, na którego wschodnim końcu sterczy szczytowa kopuła Molamenchina (7703). Urwista **ściana wschodnia** spada ku najwyższej części lodowca Phola Glacier i kulminuje w Shisha Pangma SE Shoulder (7795). Jej wysokość (do SE Shoulder) wynosi około 1800 m. Przez górną część flanki prowadzi normalna droga na szczyt.

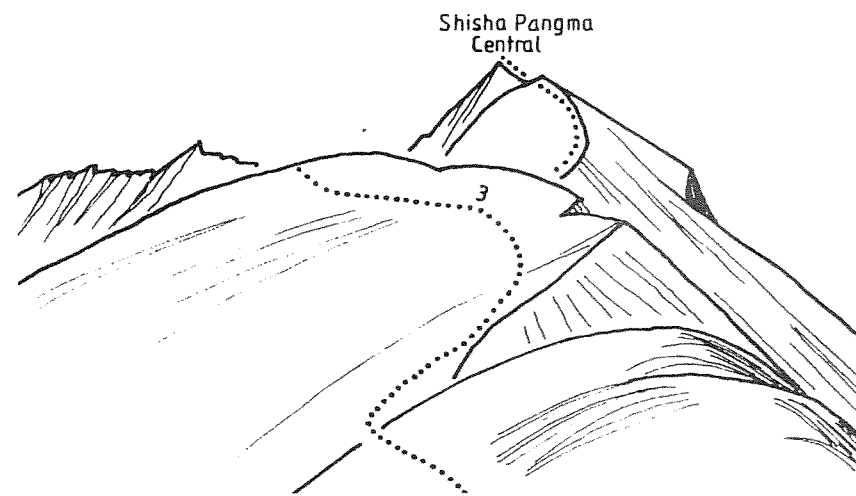
8. Od północy – przez Yebokangyal Glacier i pn.-wschodnią ścianę. (*Normal Route, Chinese Route, First Ascent Route*). (rys. 10-11, 14, 16-19). Nietrudno, cały czas po firnie i śniegu.

W dole droga biegnie morenami po orograficznie lewej stronie lodowca Yabokangyal Glacier. Na wysokości 5800–5900 zakładana jest zwykle baza wysunięta (ABC). Na około 5900 m droga wchodzi na prawą część (patrząc od dołu) lodowca. Dalej po lodowcu, omijając z prawej strony bariery seraków, wychodzimy powyżej 6200 m na mniej strome firnowe skłony dolnej części Central Cwm (możliwość założenia obozu). Po firnie przez następne spiętrzenie między 6500 a 6800 m do początku Eastern Cwm (Corridor), firnowego kotła ciągnącego się łagodnie na wschód pomiędzy ścianami Shisha Pangmy i jej północnego trabanta Chang Ri (tutaj na wys. około 6900 m obóz

Rys.19. Shisha Pangma – Gendarme w północnej grani.

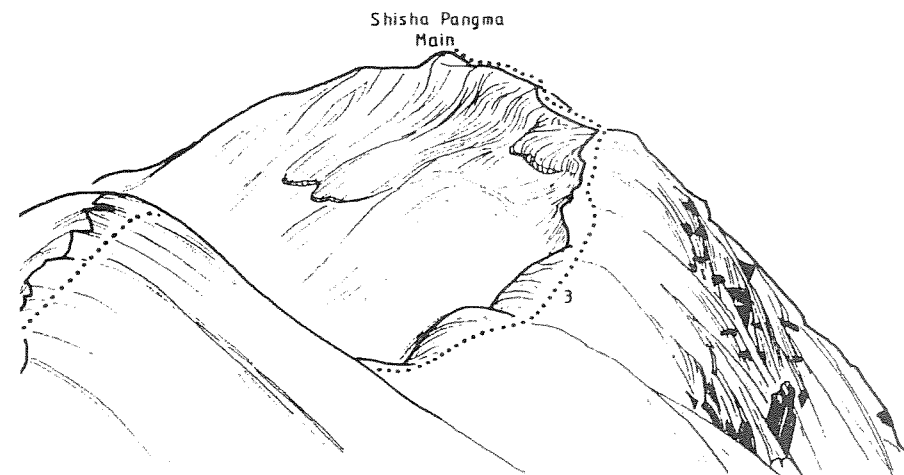
Rys.20. Centralny wierzchołek Shisha Pangmy – od pd.-wschodu.

pośredni). Dalej kotłem na wschód i nie wchodząc na siodło Shisha Pangma Chang La, śnieżną rampą ukosem w prawo w górę na północną grań powyżej przełęczy. Dalej po lewej stronie grani do miejsca na obóz na wysokości 7350 lub 7530 m. Następnie po śniegu w górę do wysokości około 7800 m, skąd trawersem (*Chiński Trawers*) ukosem w lewo w górę (często lawiniasto) aż na grań łączącą Main Peak z Central Peak, gdzie w okolicy przełęczy oddzielającej od siebie te wierzchołki. Granią w lewo na główny wierzchołek.

PRZEJŚCIA: Póba: 1963 Chińczycy (Exp.63/1) do 7160. 1.przejście: 2.V.1964 Hsu Ching, Chang Chun-yen, Dorji, Wang Fu-chou, Mimar Trashi, Chen San, Sodnam Dorji, Cheng Tien-Liang, Tontan, Wu Tsung-yuch (Exp.64/1). 2.p. 7.V.1980 M. Dacher, W. Schaffert, G. Sturm, F. Zintl (Exp.80/1). 3.p. 12.V.1980 S. Hupfauer, M. Sturm (Exp.80/1). 4.p. 13.X.1980 E. Obojes, E. Putz (Exp.80/2). 5.p.(1.p.kobiecy): 30.IV.1981 Leng Ching Pintso, Jabuu, J. Tabei(f) (Exp.81/2). 6.p. 10.X.1982 M. Hara, H. Komamiya, H. Konishi (Exp.82/3). 7.p. 12.X.1982 T. Chiba, M. Ohmiya, M. Tomita (Exp.82/3). 8.p.(2.p.k.) 29.IV.1983 G. Schmatz, U. Schum, J. Walter, M. Walter(f) (Exp.83/1). 9.p. 30.IX.1983 M. Browning, C. Pizzo, G. Porzak (Exp.83/2). 10.p. 6.V.1984 D. Hove, M. Jenkins, D. Kelly, M. Wingert (Exp.84/1). 11.p. 8.V.1984 S. Creer, M. Lehner (Exp.84/1). 12.p. 10.V.1985 O. Gassler, L. Schausberger, P. Wörgötter (Exp.85/1). 13.p. 12.V.1985 G. Heinzl, B. Kendler, A. Vedani, H. Wagner, J. Wangeler, M. Wettstein (Exp.85/1). 14.p. 19.V.1985 L. Karner, H. Schell, T. Schilcher (Exp.85/1). 15.p. 16.V.1985 G. De Marchi, R. Moro (Exp.85/3). Później liczne przejścia.

Ekspedycje bez sukcesu: 87/2, 90/12, 90/13, 90/14.

LITERATURA: Kukacka, M./Sasik, T., *Posledna osemtisacka*. „Krasny Slovenska” 1966, s.35-40 (fotos, rys. z droga).

Rys.21. Główny wierzchołek Shisha Pangmy – od pn.-zachodu.

Rys.22. Shisha Pangma i Pungpa Ri od pd.-wschodu.

GRAŃ POŁUDNIOWA (rys. 2-4, 16-18, 22-28, 33) dokładniej grań SSE spada przez South Shoulder (7795), Pungpa La (7390), Pungpa Ri (7486) do Shisha Pangma Lho La (6750). Jej długość wynosi ponad 4 km przy deniwelacji 1300 m. W większości śnieżno-firnowa.

9. Z Pungpa La – południową grańią na szczyt. (rys. 16-18, 22, 26-28). Zapewne niezbyt trudno, po firnie i śniegu, szczegóły nie znane.

W połączeniu z drogą 18 lub 19 używana jako droga zejściowa z Shisha Pangmy na jej południową stronę.

PRZEJŚCIA: W zejściu: 28.V.1982 R. Baxter-Jones, A. MacIntyre, D. Scott (Exp.82/2). Próba w wejściu od Pungpa La: X.1987 L. Hughes, S. Venables (Exp.87/1) do 7700. **1.przejście w wejściu:** 20.X.1989 F. Bence, V. Groselj (Exp.89/1)

LITERATURA: Hughes, L., *Xixabangma 1987 – Expedition Jade Venture*. „Alpine Journal” Vol.93/1988/89/s.63-70 (mapa, fot. z droga); „Himalayan Journal” Vol.44/1986-87/s.21– (fot. z droga); Porzak, G., *Shisha Pangma – First American Ascent*. „American Alpine Journal” 1984/s.19-23 (fot.); Venables, S., *Pungpa Ri Second Ascent and Shisha Pangma Attempt*. „American Alpine Journal” 1988/s.282-83 (fot. z droga).

ŚCIANA POŁUDNIOWO-ZACHODNIA (Ściana Południowa) (rys. 4, 9, 22-26, 28, 33) obrywa się szerokim na ponad 4 km i wysokim na 2000 m urwiskiem ponad najwyższą częścią Nyanam Phu Glacier. Stanowi ją szereg skalistych filarów i żeber poddzielanych lodowymi kuluarami. Z lewej strony ogranicza ścianę wybitna lodowo-skalna ostroga, spadająca z West Shoulder i rozdzielająca w dole boczne zatoki lodowca Nyanam Phu Glacier.

10. Pd.-zachodnią ścianą – prawą częścią (Wielicki Route). (rys. 22-26, 28). Trudno w skale (V, 45-50°).

W dolnej części droga biegnie śnieżnym kuluarem (45-50°), którym prowadzi droga nr 12. W górze przez wysokie na 300 m spiętrzenie ściany (V) na południową grań na wysokości 7700. Dalej grańią w lewo i przez rozległe firnowe podszczytowe plateau na główny wierzchołek.

PRZEJŚCIA: **1.przejście (1.p.samotnie):** 7.X.1993 K. Wielicki (Exp.93/1).

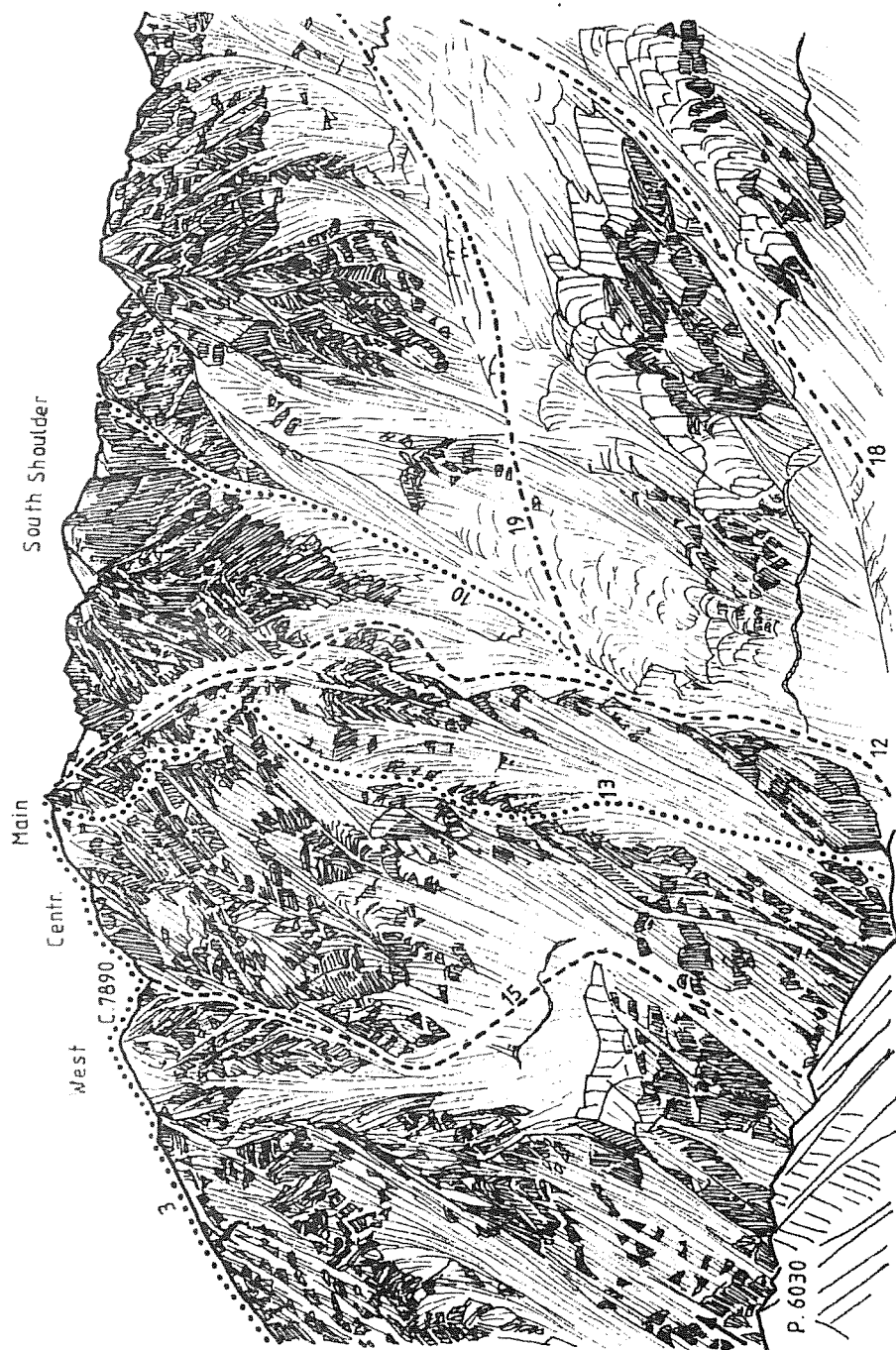
LITERATURA: WB, *Wysoka norma*. „Optymista” 1994/Nr 16, s.5 (opis, fot. z droga).

11. nowa(?) droga pd.-zachodnią. ścianą do kulminacji w grani na wschód od wierzchołka. (rys. 22-26, 28). Szczegóły nie znane.

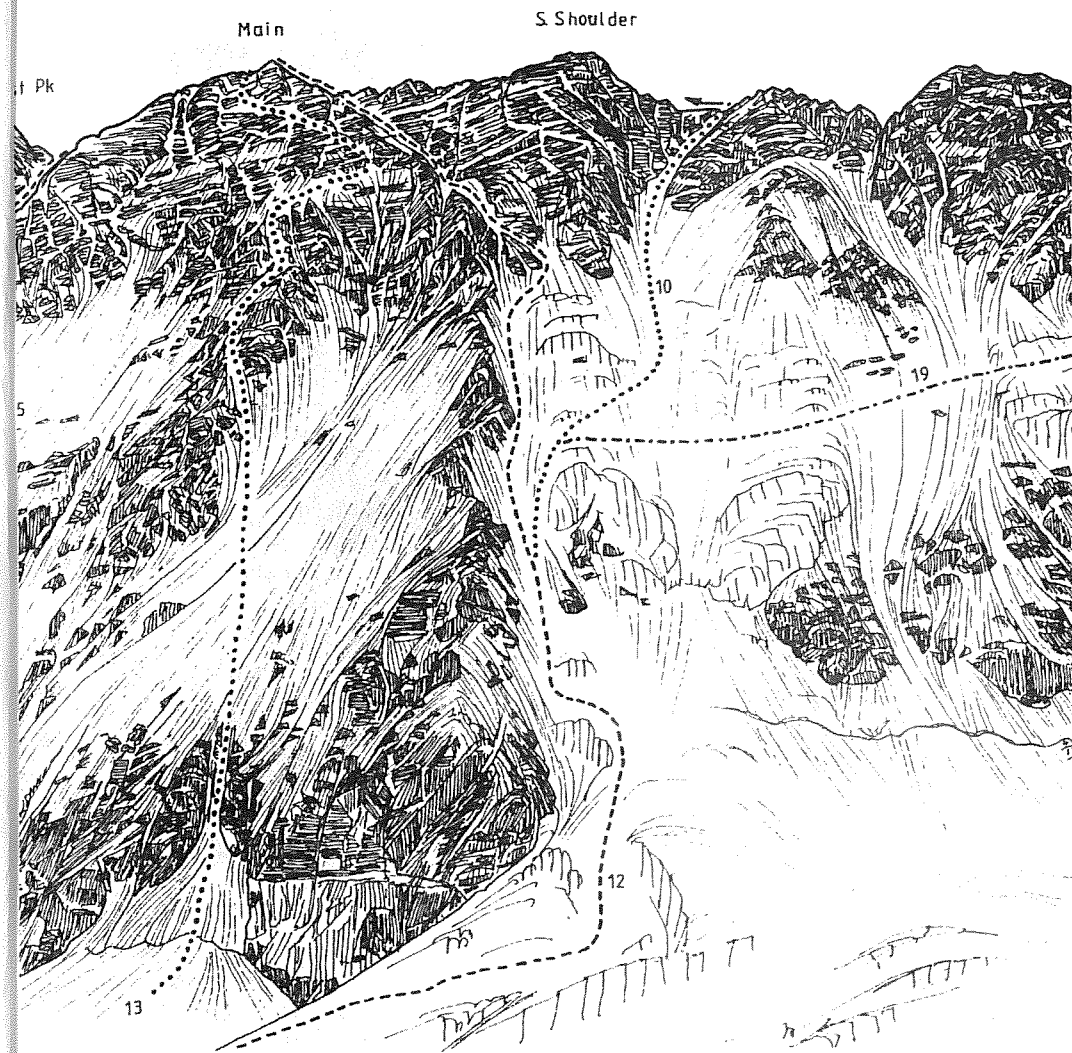
PRZEJŚCIA: **1(?)przejście:** 22-24.IX.1995 C. Figueras, J. Permane (Exp.95/2).

12. Pd.-zachodnią ścianą – centralnym kuluarem (British Route 1982). (rys. 22-26, 28). 2500 m; 3 dni, trudno w skale i lodzie (V, 50°).

W dolnej części droga prowadzi wprost w linii spadku przelączki, znajdującej się w południowej grani bezpośrednio na wschód od głównego wierzchołka, z prawej strony skalisto-lodowego żebra. W środkowej części droga rozdziela się na dwa warianty

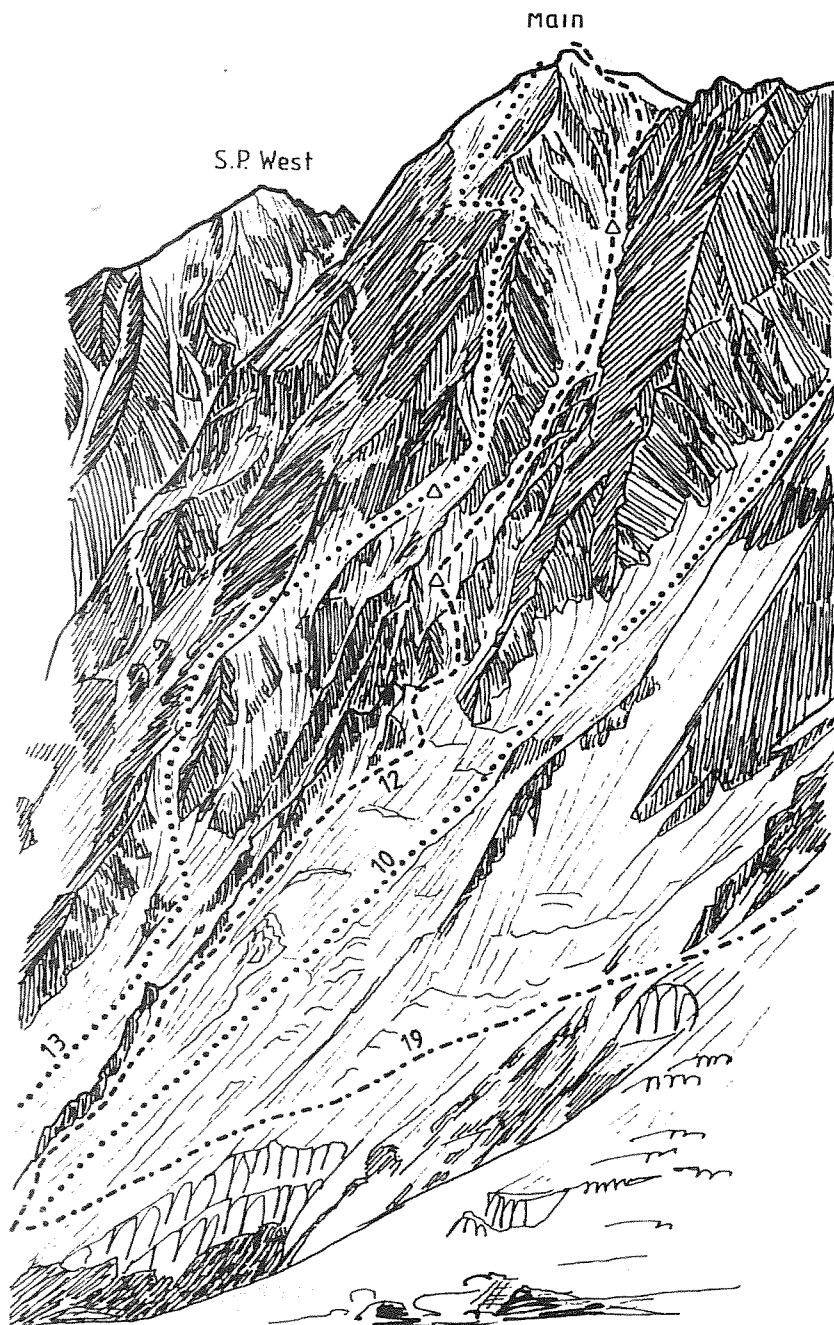

Rys.23. Shisha Pangma – ściana pd.-zachodnia.

Rys.24. Shisha Pangma – centralna część pd.-zachodniej ściany.

Rys.25. Shisha Pangma – centralna część pd.-zachodniej ściany.

(Scott idzie skalnym żeblem; pozostali wprost w lodzie 50°), wyżej łączy się ponownie i pokonuje 450 m (odcinki w skale i mikście V) do biwaku pod śnieżnym kuluarem. Kuluarem wprost w górę na przełączkę w szczytowej grani i granią na wierzchołek. PRZEJŚCIA: 1.przejsię: 25-28.V.1982 R. Baxter-Jones, A. MacIntyre, D. Scott (Exp.82/2). 2.p. 8.X.1991 Kim Chang-Seon, Kim Jae-Soo (Exp.91/10). 3.p.(1.p.kobiece): 4.X.1993 O. Cadiach, M. de la Matta, C. Maudit(f) (Exp.93/7). 4.p. 9-10.X.1996 J. Bereziartua, A. Inurrategi, F. Inurrategi (Exp.96/2). 5.p. 10.IX.1998 J. Oiarzabal, C. Stangle (Exp.98/2). 6.p.(1.p.samotnie) 11.IX.1998 I. Karcjeta (Exp.98/2). LITERATURA: „Berg” 1984, s.170-71 (fot. z droga); *Optymista* 1994/Nr 16, s.5 (fot. z droga); Scott, D., *Shishapangma's Southwest Face*, „American Alpine Journal” 1983, s.35-39 (fot. z droga); Scott, D., *The British Xixabangma Expedition, 1982*, „Himalayan Journal” Vol.40/1982-83, s.29-32 (fot. z droga); „Taternik” 1983/Nr 2, s.57 (fot. z droga).

13. Pd.-zachodnią ścianą – centralnym filarem wprost na Main Peak (Slovene Buttress). (rys. 22-26, 28). Bardzo trudno w skale i lodzie (V, 55-65°).

Droga biegnie filarem. Wejście w ścianę na wysokości 5900. Stromym kuluarem na wielkie lodowe pole w dolnej części ściany. Dalej żeblem po śniegu z kamieniami do miejsca, gdzie lodospad przechodzi w wybitną grzędę. Wyjście ze żeblu na lewą stronę i dojście na wysokości 7200 (biwak) do podstawy skalnego filara. Dalej głównie lodowymi żeblami poprzegradzanymi skalnymi spiętrzeniami, których omijanie zabiera sporo czasu. Ostrze filara opuszczamy u podstawy charakterystycznej czarnej baszty. Długi trawers w lewo i biwak na niestromych zboczach (7700). Dalej żeblami wyprowadzającymi ze ściany, ostatnie skalne spiętrzenie 50 m od szczytu i wyjście na grani blisko wierzchołka.

PRZEJŚCIA: 1.przejsię: 17-19.X.1989 P. Kozjek, A. Stremfelj (Exp.89/1). 2.p. 6.X.1993 M. Bianchi, P. Pustelnik (Exp.93/1).

LITERATURA: „Optymista” 1994/Nr 16, s.5 (fot. z droga); Stremfelj, A., *Shisha Pangma from the Southwest and Nyanang Ri*, „American Alpine Journal” 1990, s.306-07 (fot. z droga); Stremfelj, A., *The „Slovene Buttress” on Shisha Pangma*, „Himalayan Journal” Vol.46/1988-89, s.159-60 (fot. z droga).

14. Pd.-zachodnią ścianą – środkową częścią. (rys. 22-26, 28). Szczegóły nie znane.

PRZEJŚCIA: Próba: 24.IX.1994 Czesi (Exp.94/14) do 6900.

15. Pd.-zachodnią ścianą – lewym kuluarem na Central Peak (Kurtyka Route). (rys. 22-26, 28). Cały czas w stromym firnie i śniegu, 2000 m, 3 dni.

W dole droga biegnie w linii spadku głównego wierzchołka Shisha Pangmy, z prawej strony wielkiej bariery seraków obrywających się nad dolną częścią ściany. Powyżej bariery prowadzi wielkimi firmowymi polami ukosem w lewo w górę do wylotu kuluaru spadającego z przełączki pomiędzy zachodnim i centralnym wierzchołkiem góry. Kuluarem tym wprost w górę na grani, którą w prawo na wierzchołek centralny.

PRZEJŚCIA: 1.przejsię: 3.X.1990 W. Kurtyka, E. Loretan, J. Troillet (Exp.90/1). 2.p.(1.p.kobiece): 29.IX.1992 E. Blade, A. Castellet, F. Latorre, A. Segarra(f) (Exp.92/1). 3.p. 20.IX.1994 E. Decamp, C. Destivelle(f) (Exp.94/8) do 7950.

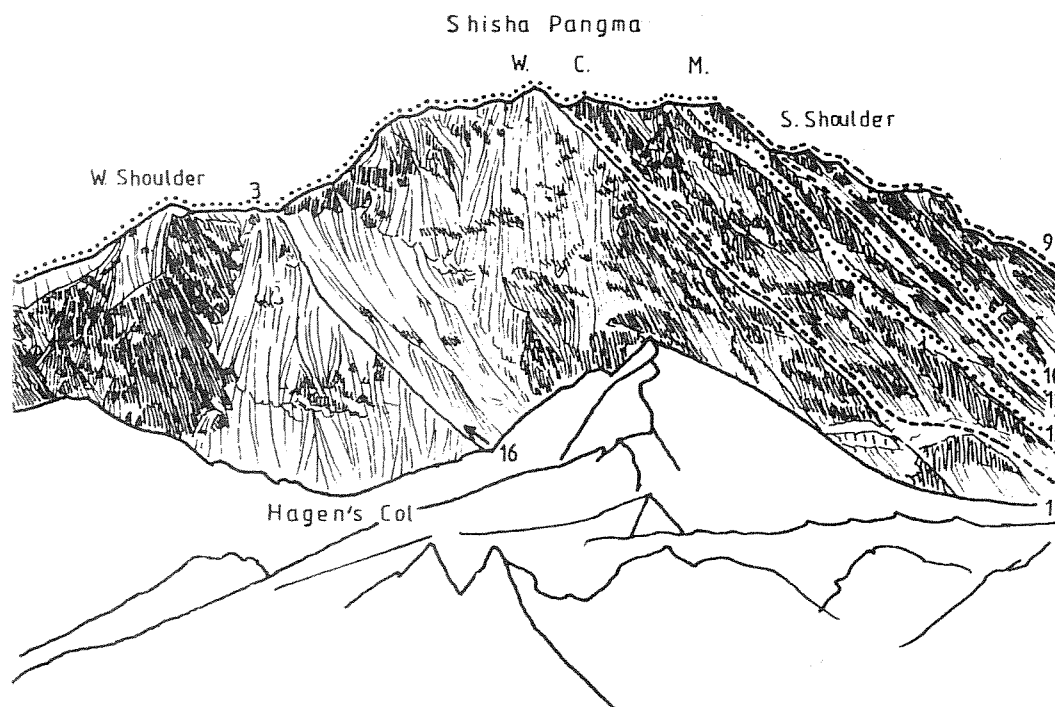
LITERATURA: Kurtyka, W., *Najszybsze wejście na ośmiotysięcznik*, „Optymista” Nr 10, s.11-14 (rys. z droga); „Optymista” 1994/Nr 16, s.5 (fot. z droga); „Taterniczek” 1991/Nr 38, s.2-3 (fot. z droga).

16. Pd.-zachodnią ścianą – lewym filarem. (rys. 22-26, 28). Szczegóły nie znane.
PRZEJŚCIA: Próba: 1989 Jugosłowianie (Exp.89/1).

17. Pd.-zachodnią ścianą – lewym skrajem. (rys. 22-26, 28). Szczegóły nie znane.
Droga wyprowadza na zachodnią grań na wysokości 7200.
PRZEJŚCIA: Próba: 30.IX.1994 Zdenek Slachta(†) i tow. (Exp.94/14) do grani na 7200.

Trawersowania:

- 1982 Brytyjczycy (Exp.82/2) wejście ścianą pd.-zachodnią i zejście granią południową i ukosem przez ścianę pd.-zachodnią.
- IX.1987 A. Hajzer, J. Kukuczka (Exp.87/6) wejście granią zachodnią, zejście normalną drogą.

Rys.26. Shisha Pangma – lewa część pd.-zachodniej ściany.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	3
Wskploracja	7
Langtang La	13
Główna Grań Rejonu	13
Porong Ri	15
Da Chu – Nagdola Chu Divide Ridge	17
Porong La	17
Porong Chang Ri	17
Nagdola La	19
Nagdola Tse	19
Risum La	19
Risum	20
Peak 6317	22
Peri	22
Yebokangyal La	22
Yebokangyal Ri	22
Shisha Pasngma Nup La	27
Shisha Pangma	27
Wejścia na wierzchołki	28
Grań Zachodnia	30
Ściana Północna	31
Grań Północna	34
Flanka Wschodnia	37
Grań Południowa	41
Ściana Południowo-Zachodnia	41